

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ
ΣΧΟΛΗ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ ΤΟΥ ΑΝΘΡΩΠΟΥ
ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΟ ΤΜΗΜΑ ΠΡΟΣΧΟΛΙΚΗΣ
ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ

Θέμα
διπλωματικής εργασίας:
« Το λαϊκό παραμύθι και η παρουσία της γυναικείας μορφής σ' αυτό »

Επιβλέποντες καθηγητές: Β. Δ. Αναγνωσιόπουλος
Τ. Τσιλιμένη

Επιμέλεια: Ζεπάτου Πετρούλα

ΒΟΛΟΣ 2002

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

<u>ΠΡΟΛΟΓΟΣ</u>	σελ.3
<u>ΕΙΣΑΓΩΓΗ</u>	σελ.5
<u>ΠΡΩΤΟ ΚΕΦΑΛΑΙΟ: Το παραμύθι</u>	
Α.1. Λίγα λόγια για το παραμύθι	σελ.7
Α.2. Ιστορική ανάδρομή	σελ.8
<u>ΔΕΥΤΕΡΟ ΚΕΦΑΛΑΙΟ: Το λαϊκό παραμύθι</u>	
Β. 1. Χαρακτηριστικά του λαϊκού παραμυθιού	σελ.13
Β. 2. Οι ήρωες και οι ηρωίδες των λαϊκών παραμυθιών	σελ.18
Β.3. Η γυναικεία παρουσία στα λαϊκά παραμύθια	σελ.21
Β.4. Η αξία του λαϊκού παραμυθιού	σελ.24
<u>ΤΡΙΤΟ ΚΕΦΑΛΑΙΟ: Βιβλιογραφική έρευνα</u>	σελ.26
<u>ΤΕΤΑΡΤΟ ΚΕΦΑΛΑΙΟ:</u>	
<u>Α΄ ΜΕΡΟΣ:</u>	σελ.37
Στόχοι – υποθέσεις της έρευνας	σελ.37
Μεθοδολογία	σελ.38
Αποτελέσματα	σελ.41
Ανάλυση αποτελεσμάτων - Συμπεράσματα	σελ.47
<u>Β΄ ΜΕΡΟΣ:</u>	σελ.49
Στόχοι – υποθέσεις της έρευνας	σελ.49
Μεθοδολογία	σελ.50
Αποτελέσματα	σελ.57
Ανάλυση αποτελεσμάτων - Συμπεράσματα	σελ.69
Γενικά συμπεράσματα	σελ.72
<u>ΕΠΙΛΟΓΟΣ</u>	σελ.74
<u>ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ</u>	σελ.75
<u>ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ</u>	σελ.78

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Τα παραμύθια αποτελούσαν ανέκαθεν μια από τις σπουδαιότερες λαϊκές εκδηλώσεις και έγιναν η ωραιότερη πνευματική τροφή για τα παιδιά από τα αρχαιότερα χρόνια ως τις μέρες μας. Καλλιεργήθηκαν και διαδόθηκαν από τους απλούς αφηγητές του λαού – τους περίφημους παραμυθάδες – και αργότερα από τη γιαγιά και τον παππού. Έτσι, για αμέτρητα χρόνια, λέγονται και ξαναλέγονται, διασκεδάζουν και διαπαιδαγωγούν όχι μόνο τα μικρά παιδιά, αλλά και τους ενήλικες¹.

Οι παραμυθάδες όμως λιγοστεύουν, τείνουν να εξαφανιστούν. Ωστόσο τα παραμύθια, που εξακολουθούν να γοητεύουν μικρούς και μεγάλους, δεν χάνονται γιατί καταγράφονται από ερευνητές που γνωρίζουν την αξία τους².

Μέσα λοιπόν από τη διπλωματική εργασία που ανέλαβα ήθελα να παρουσιάσω:

- ❖ Την ιστορία του λαϊκού παραμυθιού
- ❖ Τα βασικά μορφολογικά χαρακτηριστικά του
- ❖ Τους ήρωες και τις ηρωίδες, με έμφαση στη γυναικεία μορφή
- ❖ Την αξία του λαϊκού παραμυθιού

Η βιβλιογραφική έρευνα που πραγματοποιήθηκε στα πλαίσια της εργασίας μου είχε ως στόχο να επισημανθούν τα χαρακτηριστικά της γυναικείας προσωπικότητας, όπως αυτή προβάλλεται μέσα από τα λαϊκά παραμύθια.

Τέλος, μέσα από την έρευνα που διεξήχθη ήθελα να διαπιστώσω ποια είναι η θέση του λαϊκού παραμυθιού τόσο στην οικογένεια όσο και στον χώρο

---

¹ Υδρία, Μεγάλη Γενική Εγκυκλοπαίδεια, τόμος 43^{ος}, Εταιρεία Ελληνικών Εκδόσεων Α.Ε., Αθήνα 1987, σελ. 65

² Κώστας Κονταξής, Το πορτρέτο ενός σύγχρονου παραμυθά..., από το συλλογικό τόμο Από το παραμύθι στα κόμικς, εκδ: Οδυσσέας, Αθήνα 1996, σελ. 373

της εκπαίδευσης. Συγκεκριμένα, ήθελα να διαπιστώσω αν τα παιδιά προτιμούν το λαϊκό ή το έντεχνο παραμύθι και για ποιο λόγο προτιμούν παραμύθια με άντρα ήρωα ή με γυναίκα ηρώίδα. Επίσης, όσον αφορά τους εκπαιδευτικούς ήθελα να διερευνήσω, σε γενικές γραμμές, ποια είναι η γνώμη τους για τα λαϊκά παραμύθια.

Στο σημείο αυτό θέλω να ευχαριστήσω τον κ. Αναγνωστόπουλο και την κα. Τσιλιμένη για την πολύτιμη βοήθειά τους στην ολοκλήρωση της διπλωματικής μου εργασίας, καθώς επίσης τους μαθητές και τους εκπαιδευτικούς που συμμετείχαν στην έρευνά μου.

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Το παραμύθι μπορεί στις μέρες μας να έχει χάσει λίγο από τη λάμψη του, ωστόσο παραμένει ένα από τα σημαντικότερα είδη της προφορικής λαϊκής δημιουργίας και ένα από τα σπουδαιότερα μέσα ψυχαγωγίας και διαπαιδαγώγησης. Το παιδί ταξιδεύοντας στο μαγικό και φανταστικό κόσμο του παραμυθιού ταυτίζεται με τους ήρωες, εκφράζει τα όνειρα, τις επιθυμίες και τους φόβους του κι έτσι μπορεί να αντιμετωπίσει και να κατανοήσει τον κόσμο στον οποίο ζει.

Η συγκεκριμένη λοιπόν εργασία αποτελείται από τέσσερα κεφάλαια. Το **πρώτο κεφάλαιο** περιλαμβάνει δύο ενότητες: η πρώτη αναφέρεται γενικά στο παραμύθι και στη δεύτερη ενότητα γίνεται μία σχετικά σύντομη ιστορική αναδρομή στο παραμύθι.

Το **δεύτερο κεφάλαιο** περιλαμβάνει τέσσερις ενότητες. Στην πρώτη ενότητα παρουσιάζονται τα βασικά μορφολογικά χαρακτηριστικά του λαϊκού παραμυθιού καθώς και οι κοινοί αφηγηματικοί κανόνες. Η δεύτερη ενότητα αναφέρεται γενικά στους ήρωες και τις ηρωίδες των λαϊκών παραμυθιών και στην τρίτη ενότητα γίνεται εκτενέστερη αναφορά στην γυναικεία παρουσία. Το κεφάλαιο ολοκληρώνεται με την τέταρτη ενότητα, στην οποία παρουσιάζεται η αξία του λαϊκού παραμυθιού.

Το **τρίτο κεφάλαιο** περιλαμβάνει την βιβλιογραφική έρευνα, η οποία βασίστηκε στην μελέτη 34 λαϊκών παραμυθιών, μέσα από τα οποία διαφαίνεται ο γυναικείος χαρακτήρας.

Το **τέταρτο κεφάλαιο** περιλαμβάνει την ερευνητική δραστηριότητα που αποτελείται από δύο μέρη.

Στο πρώτο μέρος παρουσιάζεται η έρευνα που απευθυνόταν στους μαθητές και περιέχει τους στόχους, τις υποθέσεις, την μεθοδολογία, τα αποτελέσματα, την ανάλυση των αποτελεσμάτων και τα συμπεράσματα.

Στο δεύτερο μέρος παρουσιάζεται η έρευνα που απευθυνόταν στους εκπαιδευτικούς (νηπιαγωγούς και δασκάλους /ες) και περιέχει, όπως και το πρώτο μέρος, τους στόχους, τις υποθέσεις, την μεθοδολογία, τα αποτελέσματα, την ανάλυση των αποτελεσμάτων και τα συμπεράσματα. Ακολουθούν κάποια γενικά συμπεράσματα και των δύο τμημάτων της ερευνητικής δραστηριότητας.

Η εργασία ολοκληρώνεται με τον επίλογο, τη σχετική βιβλιογραφία και το παράρτημα το οποίο περιλαμβάνει τα δύο παραμύθια που αφηγήθηκα στους μαθητές.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΠΡΩΤΟ

ΤΟ ΠΑΡΑΜΥΘΙ

A.1. Λίγα λόγια για το παραμύθι

Το παραμύθι, ένα από τα κυριότερα πνευματικά δημιουργήματα του ανθρώπου, έχει τη μεγαλύτερη απήχηση στην παιδική ψυχή³. Βασισμένο στη φανταστική διήγηση υπερφυσικών γεγονότων⁴, το παραμύθι κατεξοχήν λαϊκό δημιούργημα, είναι είδος ανθρωπολογικό, παρουσιάζει δηλαδή μια καθολικότητα που υπερβαίνει τα εθνικά όρια⁵. Ενσωματώνονται φανταστικές, ευτράπελες και ως ένα βαθμό διδακτικές παραδόσεις⁶, το παραμύθι μας ταξιδεύει σ' έναν κόσμο ονειρεμένο και εξωπραγματικό, όπου τα ζώα και τα δέντρα μιλούν, οι άνθρωποι μεταμορφώνονται, γίνονται πράξεις ανώτερες από τις ανθρώπινες και αντίθετες στους νόμους της φύσης⁷, οι οποίοι είναι ανίσχυροι και ανύπαρκτοι⁸.

Σύμφωνα με τον καθηγητή Μιχάλη Μερακλή το παραμύθι είναι «το αρχαιότερο διασώμενο είδος αφήγησης»⁹. Οι Bolte και Polinka, οι σχολιαστές των παραμυθιών των αδερφών Grimm, σημειώνουν: «Με τη λέξη παραμύθι εννοούμε μια διήγηση δημιουργημένη με ποιητική φαντασία παρμένη ιδιαίτερα από τον κόσμο του μαγικού, μια ιστορία του θαύματος, που την ακούνε με ευχαρίστηση μεγάλοι και μικροί, έστω κι αν δεν την θεωρούν πιστευτή»¹⁰.

³ Ζωή Σπυροπούλου – Παπαδημητρίου, Παραμύθια της Πελοποννήσου, εκδ. Πατάκη, Αθήνα 1988, σελ.11

⁴ Αθανάσιος Γκότοβος, «Παραμύθι και κόμικς, μια παράλληλη θεώρηση», στο συλλογικό τόμο Από το Παραμύθι στα κόμικς, εκδ. Οδυσσέας, Αθήνα 1996, σελ. 669

⁵ Ευάγγελος Αυδίκος, Το λαϊκό παραμύθι – θεωρητικές προσεγγίσεις, εκδ. Οδυσσέας, Αθήνα 1994, σελ.13

⁶ Αθανάσιος Γκότοβος, ό.π., σελ. 669

⁷ Ζωή Σπυροπούλου – Παπαδημητρίου, ό.π., σελ.11

⁸ Αθανάσιος Γκότοβος, ό.π., σελ.670

⁹ Β. Δ. Αναγνωστόπουλος, Τέχνη και τεχνική του παραμυθιού, εκδ. Καστανιώτη, Αθήνα 2002, σελ.78

¹⁰ Μ. Γ. Μερακλής, Τα παραμύθια μας, εκδ. Κωσταντινίδη, Θεσσαλονίκη 1973, σελ.15

A.2. Ιστορική αναδρομή

Το παραμύθι και ως λογοτεχνικό είδος και ως μέσο ψυχαγωγίας έχει μακρά ιστορία.¹¹ Γραπτά μνημεία «μαρτυρούν» ότι το παραμύθι καλλιεργήθηκε στην Αίγυπτο, τη Βαβυλωνία και την Ασσυρία. Το παραμύθι όμως ήταν γνωστό και στους αρχαίους Έλληνες. Ο Πλάτωνας μιλάει για την παιδαγωγική χρήση του παραμυθιού: «πρότερον δε μύθοις προς τα παιδιά ή γυμνασίοις χρώμεθα», δηλαδή πρώτα αρχίζουμε στα παιδιά με παραμύθια, πριν αρχίσουμε τη γυμναστική. Ο Στράβωνας, ο Πλούταρχος, ο Λουκιανός μιλούν για παραμύθια, αλλά και τμήματα της «Ιστορίας» του Ηροδότου φαίνεται πως είναι λαϊκά παραμύθια. Τα παραμύθια καλλιεργήθηκαν και στο Βυζάντιο, κυρίως από το λαό, γιατί οι λόγιοι τα περιφρονούσαν λέγοντας τα: «γραών μύθους»¹¹.

Το παραμύθι στους προκλασσικούς και κλασσικούς χρόνους, αλλά και στο Μεσαίωνα αποτελεί μέσο επικοινωνίας των λαών, καθώς οι επίσημοι Παραμυθάδες, με τη συνοδεία μουσικών οργάνων¹², αφηγούνται σε δημόσιους ή ιδιωτικούς χώρους, σε βασιλικές αυλές και λαϊκές συγκεντρώσεις, φανταστικές ιστορίες. Οι Παραμυθάδες αυτοί ή Παραμυθοποιοί διέσωσαν και καλλιέργησαν την προφορική αφηγηματική παράδοση, τα ήθη και τα έθιμα, όχι μόνο στον ελληνικό χώρο και στο χώρο της Ανατολής, αλλά και αργότερα στον κόσμο της Δύσης¹³.

Η λέξη «παραμύθι» ετυμολογικά προέρχεται από το ρήμα «παραμυθέομαι – ούμαι» που σημαίνει παρηγορώ, συμβουλευώ¹⁴. Αργότερα, κατά τους μεσαίους και νεώτερους χρόνους, η έννοια αυτή υποχώρησε και το

¹¹ Κόσμος, Μεγάλη Εγκυκλοπαίδεια τόμος 21^{ος}, εκδ. Κοντέου – Νάστου, Αθήνα – Θεσσαλονίκη 1991, σελ.248-249

¹² Αντώνης Δελώνης, Βασικές γνώσεις για το παιδικό και νεανικό βιβλίο, εκδ. Σύγχρονο Σχολείο, Αθήνα 1991, σελ.60

¹³ Β. Δ. Αναγνωστόπουλος, ό.π., σελ.79

¹⁴ Β. Δ. Αναγνωστόπουλος, Θέματα Παιδικής Λογοτεχνίας – Α' Ανιχνεύσεις, εκδ. Καστανιώτη, Αθήνα 1987, σελ.65

παραμύθι αποκτάει πλέον ψυχαγωγικό χαρακτήρα και συνδέεται περισσότερο με τον μύθο¹⁵. Παραμύθι λοιπόν είναι η λαϊκή αφήγηση (φανταστική, διδακτική, ευτράπελη) που μοιάζει με μεγάλο περιπετειακό μύθο ή έχει συντεθεί από περισσότερους πυρήνες ανθρωπο – μεταφυσικών μύθων, που είναι γνωστοί σε περισσότερους λαούς. Πρέπει να αναφέρουμε ότι πυρήνες ή μοτίβα του παραμυθιού είναι τα επεισόδια που το συνθέτουν, ενώ τύπος του παραμυθιού είναι το καθ' αυτό παραμύθι με τις όποιες παραλλαγές το συναντάμε¹⁶.

Το ενδιαφέρον για το παραμύθι ξεκινά αρχικά από την Ευρώπη κατά το 17^ο αιώνα – μέχρι τον 12^ο αιώνα η διάδοσή του είναι κυρίως προφορική – και κορυφώθηκε τον 19^ο αιώνα σχεδόν σε όλες τις χώρες, με την εμφάνιση νέων κοινωνικών, πολιτικών και πνευματικών ρευμάτων, όπως η Αναγέννηση, ο Διαφωτισμός, ο Γερμανικός Ρομαντισμός. Οι νέες θεωρίες για την οικονομία, την εξουσία και τα δικαιώματα του λαού και όλες οι αλλαγές που σημειώθηκαν έφεραν στο φως «ξεχασμένες δημιουργίες του λαού», άμεσα συνδεδεμένες με την εθνική ταυτότητα και συνείδηση του λαού. Η τρίτομη έκδοση παραμυθιών με τίτλο «KinderHausmarchen», από τους αδερφούς Grimm, θεμελιωτές της γερμανικής φιλολογίας, αποτελεί ένα από τα κυριότερα πνευματικά δημιουργήματα του 19^{ου} αιώνα, καθώς έδωσε το έναυσμα για την έρευνα του παραμυθιού. Τα βασικά ερωτήματα που έθεσαν οι αδερφοί Grimm, οι οποίοι πρώτοι ονόμασαν τα παραμύθια παιδικά, επικεντρώνονταν στο τι είναι παραμύθι, που και πότε δημιουργήθηκε και πως εξηγούνται τα κοινά παραμύθια σε διάφορους λαούς¹⁷.

Ο Δανός παραμυθάς Χάνς Κρίστιαν Άντερσεν έβαλε την προσωπική του σφραγίδα στην συγγραφή παραμυθιών χρησιμοποιώντας στις διηγήσεις του «ένα ιδιότυπο χιούμορ, μια μελαγχολική διάθεση, ένα κλίμα ευφορίας και μια φανερή ποιητικότητα»¹⁸.

¹⁵ Αντώνης Δελώνης, ό.π., σελ. 60- 61

¹⁶ Δ. Λουκάτος, Εισαγωγή στην Ελληνική Λογογραφία, Εθνικό Ίδρυμα Εθνικής Τραπέζης, Αθήνα 188, σελ.140

¹⁷ Β. Δ. Αναγνωστόπουλος, ό.π., σελ.66 - 67

¹⁸ Αντώνης Δελώνης, Ελληνική Παιδική Λογοτεχνία, εκδ. Ηράκλειτος, Αθήνα 1986, σελ.103

Το ενδιαφέρον για τη συγκέντρωση και τη μελέτη των παραμυθιών στην Ελλάδα προήλθε αρχικά από τους ξένους. Το 1864 ο Αυστριακός πρόξενος στα Γιάννενα Johan Georg von Hahn εξέδωσε στα γερμανικά την πρώτη συλλογή ελληνικών παραμυθιών που προέρχονταν από την Ήπειρο, την Εύβοια και τη Σύρο. Το 1877 ο Γερμανός Bernhard Schmidt ασχολήθηκε με τη συλλογή και σχολιασμό ελληνικών παραμυθιών. Ο σπουδαιότερος όμως ξένος μελετητής του Ελληνικού παραμυθιού ήταν ο Άγγλος αρχαιολόγος R. Dawkins, που μελέτησε συστηματικά τη σχέση του νεοελληνικού παραμυθιού με την αρχαία Ελλάδα.

Από το 19^ο αιώνα άρχισαν και οι Έλληνες μελετητές να στρέφουν το ενδιαφέρον τους προς το παραμύθι¹⁹. Ο Νικόλαος Πολίτης ιδρύει το 1909 την Ελληνική Λαογραφική Εταιρία εγκαινιάζοντας «μια νέα εποχή για τη συλλεκτική λαογραφική δραστηριότητα». Ο Αδαμάντιος Αδαμαντίου, συνεργάτης του Πολίτη, επιδόθηκε στον επιστημονικό σχολιασμό των παραμυθιών. Ο Στίλπων Κυριακίδης εξέτασε το ρόλο των γ

υναικών στη διάσωση των παραμυθιών, ενώ ο Γεώργιος Μέγας υπήρξε ο συστηματικότερος μελετητής του ελληνικού παραμυθιού. Ο Δημήτριος Λουκάτος προσέγγισε σφαιρικά το νεοελληνικό παραμύθι και ο Δημήτριος Οικονομίδης επικεντρώθηκε στο ρόλο του παραμυθά στον ελληνικό χώρο. Τέλος, ο Μ. Γ. Μερακλής στράφηκε κυρίως στην «ανίχνευση ανθρωπολογικών σημασιών»²⁰ και αρχαιοελληνικών στοιχείων στα παραμύθια²¹ και ο Ανδρέας Μιχαηλίδης – Νουάρος έκανε σημαντικές παρατηρήσεις για το Ελληνικό λαϊκό παραμύθι²².

---

¹⁹ Ευάγγελος Αυδίκος, ό.π., σελ. 131 – 132

²⁰ Μ. Γ. Μερακλής, Το λαϊκό παραμύθι – Κείμενα παραμυθολογίας, εκδ. ελληνικά Γράμματα, Αθήνα 1999, σελ. 24 – 25

²¹ Ευάγγελος Αυδίκος, ό.π., σελ. 135

²² Μ. Γ. Μερακλής, ό.π., σελ. 27

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΔΕΥΤΕΡΟ ΤΟ ΛΑΪΚΟ ΠΑΡΑΜΥΘΙ

«Κοινή και μακραίωνη κληρονομιά της ανθρωπότητας, το λαϊκό παραμύθι²³, δημιούργημα του ανώνυμου παραμυθά, έργο συλλογικό και διαχρονικό²⁴, αποτελεί το αγαπημένο παιδί της παράδοσης και του λαϊκού προφορικού λόγου²⁵. Με τη μοναδική του αφομοιωτική δύναμη συγκέντρωσε στοιχεία από το χώρο της Ανατολής και της Δύσης, την προφορική και γραπτή παράδοση, τον αγροτικό και αστικό κόσμο, συνδυάζοντας την παλιά γνώση με τη σύγχρονη κάθε φορά πραγματικότητα²⁶. Έτσι, το λαϊκό παραμύθι δεν θεωρείται μια στατική δημιουργία, αντίθετα μεταπλάθεται συνεχώς, καθώς δέχεται την επίδραση των χρονικών μεταβολών, των τοπικών ιδιαιτεροτήτων και των εκάστοτε αλλαγών²⁷.

Παλαιότερα, το παραμύθι αποτέλεσε για τον άνθρωπο ένα ευχάριστο διάλειμμα από την πεζή καθημερινότητα και τα προβλήματά της. Με την αφήγηση παραμυθιών ξέφευγε για λίγο από την πραγματικότητα²⁸ και ταξίδευε νοερά σ' έναν κόσμο μαγικό, έξω από τα όρια της λογικής, σ' έναν κόσμο του ονείρου και του απίθανου, από τον οποίο έπαιρνε δύναμη και κουράγιο για να συνεχίσει. Εξάλλου, το παραμύθι γνωρίζει τις ανάγκες των ανθρώπων και έχει λύσεις για την καθεμιά, έστω κι αν είναι ποιητικές ή ουτοπικές, αφού κινούνται μέσα στα όρια του παραμυθιού²⁹.

Ωστόσο, το λαϊκό παραμύθι δεν υπήρξε μέσο ψυχαγωγίας μόνο των ενηλίκων, αλλά έπαιξε ιδιαίτερα σημαντικό ρόλο για τα παιδιά. Πλούτισε την

²³ Β.Δ. Αναγνωστόπουλος (Επιμέλεια), Λαϊκή Παράδοση και Παιδί, εκδ. Καστανιώτη, Αθήνα 1999, σελ.114

²⁴ Αντώνης Δελώνης, Βασικές γνώσεις για το παιδικό και νεανικό βιβλίο, εκδ. Σύγχρονο Σχολείο, Αθήνα 1991, σελ.62

²⁵ Β. Δ. Αναγνωστόπουλος (Επιμέλεια), ό.π., σελ. 113

²⁶ Μαριάνθη Καπλάνογλου, Παραμύθι και αφήγηση στην Ελλάδα: Μια παλιά τέχνη σε μια νέα εποχή, εκδ. Πατάκη, Αθήνα 2002, σελ. 27,30,35

²⁷ Μάνος Κοντολέων, Απόψεις για την παιδική λογοτεχνία, εκδ. Πατάκη, Αθήνα 1988, σελ.44

²⁸ Β. Δ. Αναγνωστόπουλος (Επιμέλεια), ό.π., σελ.114

²⁹ Μ. Γ. Μερακλής, Τι είναι λαϊκή λογοτεχνία, εκδ. Σύγχρονη εποχή, Αθήνα 1988, σελ.36

φαντασία τους, διεύρυνε τις εμπειρίες τους και ωρίμασε το πνεύμα τους. Τα παιδιά αγαπούν το παραμύθι καθώς σ' αυτό καθρεφτίζονται οι ανάγκες, οι επιθυμίες και τα όνειρά τους, οι σκέψεις και τα συναισθήματά τους. «Το παραμύθι, ένα παιδί που γεννήθηκε πριν πολλά χρόνια, έρχεται να δώσει το απόσταγμα της σοφίας του, με μια αφήγηση που έχει αρχή και τέλος, στα σημερινά παιδιά που τώρα μόλις αρχίζει η ζωή τους»³⁰. Είναι ωραία να μπορεί να πιστέψει ή έστω να ελπίζει ένα παιδί πως η δική του ιστορία θα έχει αίσιο τέλος, όπως συμβαίνει στον κόσμο των παραμυθιών. Αυτό του δίνει δύναμη και αισιοδοξία για να συνεχίσει και να χαράξει το δικό του δρόμο.

---

³⁰ Φιλίτσα Χατζηγάνα, «Παιδί και παραμύθι», περ. Διαδρομές, τ.9 / 1988, σελ.62 – 63

B.1. Χαρακτηριστικά του λαϊκού παραμυθιού

Το λαϊκό παραμύθι, πέρα από την ιδιαίτερη σημασία που παρουσιάζει τόσο για τον ώριμο άνθρωπο όσο και για το παιδί, διακρίνεται από κάποια βασικά μορφολογικά χαρακτηριστικά, που το καθιστούν ένα ιδιότυπο λογοτεχνικό είδος, και είναι τα ακόλουθα:

1. **Η λιτότητα στο ύφος και στα εκφραστικά μέσα.** Ο παραμυθός που αφηγείται τα παραμύθια δεν έχει σκοπό να εντυπωσιάσει με το λόγο του τους ακροατές. Το μόνο που θέλει είναι να διασκεδάσει το ακροατήριό του και να το οδηγήσει μέσα από την αφήγηση στο μαγικό κόσμο του ονείρου και της φαντασίας. Χρησιμοποιεί απλά μοτίβα «Μια φορά κι έναν καιρό» και οι φράσεις του είναι επίσης λιτές, όπως και τα επίθετα που παραθέτει για να χαρακτηρίσει ένα πρόσωπο.
2. **Η παρατηρητικότητα των επεισοδίων.** Τα διάφορα επεισόδια που αποτελούν ένα παραμύθι, δεν πλέκονται μεταξύ τους, ακολουθούν το ένα το άλλο, ώστε η αφήγηση να γίνεται κατανοητή από όλους, μικρούς και μεγάλους, και ο αφηγητής να μπορεί να κάνει αλλαγές χωρίς να αλλοιώνεται το περιεχόμενο του παραμυθιού και το ενδιαφέρον γι' αυτό.
3. **Η αποφυγή των πραγματολογικών περιγραφών και ο περιορισμός τους στο απολύτως απαραίτητο.** Στο λαϊκό παραμύθι αποφεύγεται η περιγραφή προσώπων ή γεγονότων. Κύριο ρόλο έχει η δράση³¹. «Όταν ο ήρωας ενός παραμυθιού πηγαίνει σε μια πόλη δεν περιγράφονται οι δρόμοι και τα σπίτια της. Η ζωή και η κίνηση της πόλης δεν απεικονίζονται. Αναφέρεται μόνο ό,τι είναι σημαντικό για τη δράση. Το ίδιο ισχύει και για την έκφραση

---

³¹ Χάρης Σακελλαρίου, Το παραμύθι χτες και σήμερα, εκδ. Πατάκη, Αθήνα 1995, σελ.33

της ομορφιάς. Δεν περιγράφεται από το παραμύθι, μόνο φανερώνεται η ενέργειά της»³².

4. **Η αποφυγή ψυχολογικών περιγραφών.** Στα λαϊκά παραμύθια οι εσωτερικές ψυχικές καταστάσεις περιγράφονται με εικόνες και πράξεις. Για παράδειγμα όταν κάποιος κλαίει, το παιδί καταλαβαίνει ότι αυτός είναι στενοχωρημένος. Επίσης, όταν ο ήρωας αντιμετωπίζει κάτι, τοποθετείται χαμένος σ' ένα πυκνό δάσος, όπου προσπαθεί να βρει αδιέξοδο για να ξεφύγει, χωρίς να περιγράφεται η ψυχολογική του κατάσταση³³. Οι ιδιότητες των προσώπων και οι μεταξύ τους σχέσεις εκφράζονται με φράσεις³⁴.
5. **Η χρήση κοινών αφηγηματικών κανόνων,** που ονομάζονται επικοί γιατί αποτελούν χαρακτηριστικά γνωρίσματα του έπους. Σύμφωνα με το Δανό Axel Olric, οι κυριότεροι επικοί νόμοι είναι οι ακόλουθοι³⁵:
  - i. Τα λαϊκά παραμύθια έχουν τυπικούς στίχους και φράσεις που χρησιμοποιούνται στην αρχή, στο τέλος και μερικές φορές και στη μέση της διήγησης. Μια τυπική έναρξη του παραμυθιού, στην οποία δίνεται ο τόπος και ο χρόνος είναι η εξής:

*«Κόκκινη κλωστή δεμένη,
στην ανέμη τυλιγμένη
δώστης κλώτσο να γυρίσει,
παραμύθι να αρχινίσει
και την καλή μας συντροφιά
να την καλησπερίσει.
Παραμύθι, μύθαρος
Κούκος και ρεβύθαρος...»*

³² Μ. Γ. Μερικλής, Έντεχνος λαϊκός λόγος, εκδ. Καρδαμίτσα, Αθήνα 1993, σελ. 153

³³ Μπρούνο Μπετελχάιμ, Η γοητεία των παραμυθιών, μια ψυχαναλυτική προσέγγιση, εκδ. Γλάρος, Αθήνα 1995, σελ.221

³⁴ Μ. Γ. Μερικλής, Λαϊκή Τέχνη, εκδ. Οδυσσέας, Αθήνα 1992, σελ.40

³⁵ Χάρης Σακελλαρίου, ό.π., σελ.36

Η

Μύθι – μύθι, παραμύθι

Το κουκί και το ρεβύθι...

Στη μέση της αφήγησης, ο αφηγητής για να τονώσει το ενδιαφέρον των ακροατών έλεγε τους παρακάτω στίχους:

«Για να μην τα πολυλογούμε
γιατί και η νύχτα είναι μικρή
και τα παιδιά νυστάζουν
κι άλλα σειώνονται κι άλλα ζιώνται
κι άλλα μπρούμυτα κοιμώνται...»

Και στο τέλος, έχουμε το κλασσικό: «Και έζησαν αυτοί καλά και εμείς καλύτερα» ή τη φράση «Μήδε ’γώ ήμouνα ’κει, μήτε εσείς να το πιστέψετε»³⁶.

- ii. Τα τρία πρόσωπα ή έργα με το τρίτο σπουδαιότερο. Τα πρόσωπα που κυριαρχούν στο λαϊκό παραμύθι είναι κυρίως τρία: ο ήρωας ή η ηρωίδα που ξεχωρίζουν για κάποια ιδιότητάς τους, ο κακός ή κακιά που προσπαθεί να εξοντώσει ή να τιμωρήσει τον ήρωα ή την ηρωίδα και μια Τρίτη αγαθοποιός δύναμη που βοηθάει τον ήρωα ή την ηρωίδα.
- iii. Τα δύο πρόσωπα επί σκηνής. Στο παραμύθι έστω κι αν υπάρχουν πολλά πρόσωπα, το ενδιαφέρον επικεντρώνεται σε δυο: στον κεντρικό ήρωα και σε εκείνον που τον καταδιώκει ή του στέκεται εμπόδιο³⁷.
- iv. Η διαδοχή έντασης και χαλάρωσης – αναμονής και εκπλήρωσης – περιλαμβάνει την ανησυχία και την αγωνία για την τύχη των ηρώων, συναισθήματα που επαναλαμβάνονται, με αποτέλεσμα να δημιουργείται «μια αλυσίδα από αλληπάλληλες εντάσεις και χαλαρώσεις». Την ένταση

³⁶ Δ. Σ. Λουκάτος, Τα ελληνικά λαϊκά παραμύθια, Επιθεώρηση Παιδικής Λογοτεχνίας, αρ. 3, εκδ. Καστανιώτη, Αθήνα 1988, σελ. 43 – 44

³⁷ Χάρης Σακελλαρίου, ό.π., σελ.38 – 40

που προκαλείται, διαδέχεται η χαλάρωση, καθώς ο ήρωας ξεφεύγει από τη δύσκολη κατάσταση και οδηγείται στην ευτυχία³⁸.

- v. Η αξιοποίηση των αντιθέσεων. Τα πρόσωπα στα παραμύθια δεν είναι αμφιθυμικά, δηλαδή καλά ή κακά συγχρόνως. Επειδή η πόλωση κυριαρχεί στο μυαλό του παιδιού, κυριαρχεί και στο παραμύθι. Ένα πρόσωπο είναι ή καλό ή κακό, τίποτα ενδιάμεσο³⁹. Το παραμύθι δεν γνωρίζει τη μεσότητα, όλα κινούνται ανάμεσα σε δύο άκρα: «Είναι πολύ μεγάλα ή πολύ μικρά, πολύ ωραία ή πολύ άσχημα, πολύ καλά ή πολύ κακά, πολύ ψηλά ή πολύ χαμηλά, πολύ έξυπνα ή πολύ κουτά»⁴⁰. Η παρουσία αντίθετων χαρακτήρων βοηθάει το παιδί να κατανοήσει καλύτερα τη μεταξύ τους διαφορά.
- vi. Η αποκορύφωση της πλοκής. Η διήγηση στο παραμύθι έχει αρχή και τέλος. Η αρχή αναφέρεται συνήθως στην αλλαγή μιας ήδη υπάρχουσας κατάστασης και το τέλος στη νίκη και τον θρίαμβο του κεντρικού ήρωα, ο οποίος προηγουμένως έχει περάσει από αμέτρητα εμπόδια και δοκιμασίες.

Επιπλέον, ο λαϊκός αφηγητής μιλάει απλά, παραστατικά και ξεκάθαρα χωρίς να αφήνει περιθώρια για αμφισημίες και απορίες. Χρησιμοποιεί τον ενεστώτα, την παρατακτική σύνδεση και το ασύνδετο σχήμα, ενώ ο διάλογος είναι ενσωματωμένος στην αφήγηση και αντικαθιστά την περιγραφή⁴¹.

Οι ήρωες των λαϊκών παραμυθιών, ακόμα και ζώα, κινούνται με ένα «βάδισμα οικείο» κάνοντάς τους ακόμα λιγότερο τρομερούς. Τα προβλήματα και οι δυσκολίες αντιμετωπίζονται συνήθως με τη βοήθεια κάποιου προσώπου ή ζώου.

Το παραμύθι παρ' όλο που κινείται σε φανταστικούς χώρους, είναι στενά δεμένο με τη βιοτική και πολιτιστική πραγματικότητα, γι' αυτό άλλωστε

³⁸ Μ. Γ. Μερακλής, Έντεχνος λαϊκός λόγος, εκδ. Καρδαμίτσα, Αθήνα 1993, σελ. 149

³⁹ Μρούνο Μπετελαχάιμ, ό.π., σελ. 19

⁴⁰ Β. Δ. Αναγνωστόπουλος (Επιμέλεια), ό.π., σελ. 135

⁴¹ Χάρης Σακελλαρίου, ό.π., σελ. 42 - 43

και η γλωσσική του μορφή παρουσιάζει «τις αρετές της λαϊκής απλότητας, της φυσικής πορείας και της ιδιωματικής διατύπωσης, που το κρατάνε δροσερό και πρωτότυπο»⁴².

Επίσης, «ό,τι γίνεται στο παραμύθι και το πιο άγριο, δεν γίνεται με τρόπο ρεαλιστικό ή νατουραλιστικό, δεν περιγράφεται καθόλου πειστικά, οι δράσεις τελούνται σαν από φιγούρες από χαρτόνι»⁴³. Γι' αυτό τελικά δεν μπορούμε να μιλάμε για την αγριότητα του παραμυθιού»⁴⁴.

Ακόμη, στο παραμύθι όλα εξιδανικεύονται, όλα τείνουν σε μια αιθερίωση, που κάνει τον κόσμο ανάλαφρο. «Το βάρος της γης λιγοστεύει, τα πράγματα γίνονται διάφανα, λαμπερά, φωτεινά».

Και ... έρχεται το αίσιο τέλος, όπου όλοι είναι ευτυχισμένοι και ηθικά δικαιωμένοι, αφού μέσα από τα όποια εμπόδια κατάφεραν να αποκτήσουν αυτά που επιθυμούσαν⁴⁵.

---

⁴² Δ. Σ. Λουκάτος, ό.π., σελ. 41, 44 – 45

⁴³ Μ. Γ. Μερακλής, Το λαϊκό παραμύθι – Κείμενα παραμυθολογίας, εκδ. Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα 1999, σελ. 51

⁴⁴ Μ. Γ. Μερακλής, Έντεχνος λαϊκός λόγος, ό.π., σελ. 154

⁴⁵ Χάρης Σακελλαρίου, ό.π., σελ. 46 – 47

B. 2. Οι ήρωες και οι ηρωίδες των λαϊκών παραμυθιών

Τα χαρακτηριστικά των λαϊκών παραμυθιών μας βοηθούν να κατανοήσουμε τις «λειτουργίες» του παραμυθιού. Ωστόσο, είναι φυσικό και ευνόητο να αναφερθούμε στους ήρωες και τις ηρωίδες, καθώς γύρω από τα πρόσωπα αυτά κινείται η πλοκή του παραμυθιού και επικεντρώνεται το ενδιαφέρον μικρών και μεγάλων.

Οι ήρωες σπάνια αναφέρονται με το όνομά τους. Συνήθως αναφέρονται σε σχέση με τον κοινωνικό τους ρόλο και όταν υπάρχει όνομα είναι κυρίως περιγραφικό. Το παιδί μπορεί εύκολα να ταυτιστεί με τον ήρωα του παραμυθιού, επειδή παρουσιάζεται ξεκάθαρα ο χαρακτήρας του. Δηλαδή από την αρχή έως το τέλος του παραμυθιού ο ήρωας θα είναι είτε καλός είτε κακός⁴⁶. Άλλωστε ο καθένας μας θα μπορούσε να ταυτιστεί με τον ανώνυμο παραμυθιακό ήρωα, που μέσα από τις δοκιμασίες καταφέρνει να φτάσει στην ωριμότητα⁴⁷ και να μετατρέψει την αγωνία του σε θρίαμβο⁴⁸.

Ο ήρωας είναι συνήθως μικρής ηλικίας και επιτυγχάνει το σκοπό του με τη βοήθεια τρίτων, όπως είναι ο παππούς και η γιαγιά που του δίνουν χρήσιμες συμβουλές, οι νεράιδες και οι μάγισσες, τα ζώα που μιλούν. Συχνά το παιδί αυτό είναι «ο μικρότερος γιος, ο λιγότερο αδύναμος, ο πιο έξυπνος»⁴⁹.

Τα παιδιά, όπως προαναφέραμε, ταυτίζονται με τον κεντρικό ήρωα ή την ηρωίδα του παραμυθιού, που αντιπροσωπεύουν διαφορετικές αξίες για κάθε φύλο: «ο ηρωισμός, η εξυπνάδα και η παλικάριά για το αγόρι, η ομορφιά, η χάρη και ο ρομαντισμός για το μικρό κορίτσι»⁵⁰.

Ο ήρωας με τις όποιες σωματικές δυνατότητες κατορθώνει αξιοθαύμαστα πράγματα και γίνεται κατά κάποιο τρόπο πρότυπο, καθώς μέσα

⁴⁶ Καρίνα Κουλάκογλου – Ηλιάδη, «Η πρακτική σημασία των παραμυθιών», περ. Διαδρομές τ. 3/ 1986, σελ. 226

⁴⁷ Μαριάνθη Κασλάνογλου, Παραμύθι και αφήγηση στην Ελλάδα: μια παλιά τέχνη σε μια νέα εποχή, εκδ. Πατάκη, Αθήνα 2002, σελ. 53

⁴⁸ Ζόρζ Ζαν, Η δύναμη των παραμυθιών, εκδ. Καστανιώτη, Αθήνα 1996, σελ. 62

⁴⁹ Καρίνα Κουλάκογλου – Ηλιάδη, «Ταύτιση και κοινωνικοποίηση στο παραμύθι», περ. Διαδρομές τ. 9/1988, σελ. 14

⁵⁰ Ανδρέας Μιχαηλίδης – Νουάρος, «Η παιδική ψυχή και το παραμύθι», Επιθεώρηση Παιδικής Λογοτεχνίας, αρ. 3, εκδ. Καστανιώτη, Αθήνα 1988, σελ. 48

από τη διαδικασία της ταύτισης, το παιδί αντισταθμίζει τις ανεπάρκειες του σώματός του, πραγματικές ή φανταστικές. Παρακολουθώντας την πορεία του ήρωα κατά την παραμυθιακή δράση, φαντάζεται ότι μπορεί και το ίδιο να φτάσει στον ουρανό, να σώσει τον κόσμο από διάφορους κινδύνους, να αντιμετωπίσει πολεμιστές, να αλλάξει την εμφάνισή του και γενικά να κάνει όλα όσα θα επιθυμούσε. Με τον τρόπο αυτό μπορεί να ικανοποιήσει τις φαντασιώσεις του και να «απομακρύνει» τις ανησυχίες του σχετικά με τη σωματική του διάπλαση⁵¹.

Επιπλέον, το παραμύθι προβάλλει την αποδοχή της πραγματικότητας, γιατί μολονότι κατά τη διάρκεια του παραμυθιού συντελούνται εξαιρετικές μεταμορφώσεις στο σώμα του ήρωα, αυτός ξαναγίνεται κοινός θνητός όταν τελειώσει η ιστορία και έτσι δεν ξανακούμε για την «ουράνια» ομορφιά και την υπερφυσική του δύναμη. Από τη στιγμή που ο ήρωας θα αποκτήσει την πραγματική του ταυτότητα, είναι ευτυχής γι' αυτό που είναι, και θεωρείται πλέον ένα συνηθισμένο άτομο⁵².

Στην πλοκή ενός παραμυθιού παίζει σημαντικό ρόλο και η ηρωίδα. Είναι αξιοσημείωτο ότι σε πολλές περιπτώσεις διακρίνουμε μια ισοτιμία μεταξύ των δυο φύλων, απόηχος ίσως παλαιότερων πολιτισμικών στοιχείων. Και η ηρωίδα πραγματοποιεί μακρινά ταξίδια, αναζητώντας το ταίρι της, το σύζυγό της ή τα αδέρφια της. Έρχεται σε σύγκρουση με τους γονείς της, γίνεται βασίλισσα, κυβερνώντας άλλοτε δίκαια κι άλλοτε όχι⁵³, πορεύεται μόνη της προς αναζήτηση του αληθινού εαυτού της⁵⁴. Από την άλλη, περιορίζονται οι δυνατότητές της και η προσφορά της στο κοινωνικό σύνολο, και υπερτονίζεται η εξωτερική ομορφιά και ο πειθήνιος χαρακτήρας της⁵⁵.

⁵¹ Μπρούνο Μπετελχάιμ, *Η γοητεία των παραμυθιών*, Μια ψυχαναλυτική προσέγγιση, εκδ. Γλάρος, Αθήνα 1995, σελ. 84 – 85

⁵² ό.π., σελ. 84 – 85

⁵³ Μ. Γ. Μερακλής, *Τι είναι λαϊκή λογοτεχνία*, εκδ. Σύγχρονη Εποχή, Αθήνα 1988, σελ. 34

⁵⁴ Αναστασία Οικονομίδου, «Ούτε ωραία κοιμωμένη ούτε κακιά μάγισσα: το άλλοτε και το τώρα στις προσεγγίσεις γυναικείων απεικονίσεων στο ξένο παραμύθι», στο συλλογικό τόμο *Από το Παραμύθι στα Κόμικς*, εκδ. Οδυσσέας, Αθήνα 1996, σελ. 341

⁵⁵ Μένη Δ. Κανατσούλη, «Γυναικείοι χαρακτήρες μέσα στα παραμύθια του Χανς Κρίστιαν Άντερσεν», περ. *Διαδρομές*, τ. 17/ 1990, σελ. 24

Μιλώντας για τους ήρωες και τις ηρωίδες των λαϊκών παραμυθιών, πρέπει να πούμε ότι πορεύονται παράλληλα προς ένα κοινό στόχο, την ολοκλήρωσή τους ως άτομα, άποψη με την οποία συμφωνεί ο Βruno Bettelheim, κατά τον οποίο το παραμύθι «δεν έχει γένος», αλλά βοηθάει τα παιδιά και των δυο φύλων να κατανοήσουν τον κόσμο των ενηλίκων και να προχωρήσουν ομαλά στην ολοκλήρωσή τους ως προσωπικότητες⁵⁶.

Ο μελετητής Τζ. Σ. Κούπερ αναφέρει ότι «η γοητεία του παραμυθιού βρίσκεται στον τρόπο με τον οποίο εκείνο αποκαλύπτει την εσωτερική μας φύση, με τις άπειρες ηθικές, ψυχικές και πνευματικές της δυνατότητες»⁵⁷.

---

⁵⁶ Αναστασία Οικονομίδη, ό.π., σελ. 343

⁵⁷ Β. Δ. Αναγνωστόπουλος – Κ. Λιάπης (Επιμέλεια), Λαϊκό παραμύθι και παραμυθάδες στην Ελλάδα, εκδ. Καστανιώτη, Αθήνα 1995, σελ. 241

B.3. Η γυναικεία παρουσία στα λαϊκά παραμύθια

Αναφερόμενοι στις ηρωίδες των λαϊκών παραμυθιών, θα μιλήσουμε εκτενέστερα για την παρουσία της γυναικείας μορφής, της οποίας οι ιδιότητες εξαρτώνται από τρία χαρακτηριστικά:

- ◆ Την προέλευσή της, αν δηλαδή προέρχεται από εξωπραγματικό χώρο, αν είναι θνητή με υπερφυσικές δυνάμεις κι αν τέλος είναι απλώς μια θνητή
- ◆ Την ηλικία της, χαρακτηριστικό που ισχύει μόνο για τις θνητές γυναίκες, αφού για τις υπερφυσικές η έννοια του χρόνου δεν υφίσταται
- ◆ Την κλίση τους προς το καλό ή το κακό, αν χρησιμοποιούν δηλαδή μαγικές δυνάμεις για να βοηθήσουν ή να προκαλέσουν προβλήματα στις ζωές των ανθρώπων⁵⁸.

Ενώ το παραμύθι δομείται πάνω σε αντίθετους χαρακτήρες⁵⁹, ώστε ο διαχωρισμός να είναι ξεκάθαρος, η παρουσίαση του γυναικείου φύλου είναι πολύπλευρη. Η γυναικεία προσωπικότητα δεν ακολουθεί στερεότυπους τρόπους συμπεριφοράς ούτε περιορίζεται σε συγκεκριμένα χαρακτηριστικά της προσωπικότητας. Παρόλο που στο παραμύθι τονίζεται κάποιο ιδιαίτερο χαρακτηριστικό, η περιγραφή της γυναίκας – ηρωίδας περιλαμβάνει, κατά κάποιο τρόπο, κι άλλες πτυχές του χαρακτήρα της⁶⁰.

Συγκεκριμένα, στον υπερφυσικό χώρο ανήκουν οι Μοίρες, οι Νεράϊδες, οι Γοργόνες, οι Λάμιες, οι Στρίγγλες⁶¹.

Οι τρεις Μοίρες, σύμφωνα με τη λαϊκή παράδοση, είναι αθάνατες και κατοικούν σε παλάτια, σπηλιές ή δύσβατα όρη. Εμφανίζονται την τρίτη ή την πέμπτη ή την έβδομη μέρα μετά τη γέννηση του παιδιού για να το μοιράνουν. Σε μερικές παραδόσεις οι Μοίρες εμφανίζονται ασπροντυμένες, κρατώντας ένα ψαλίδι, ένα αδράχτι μια ρόκα με το λινάρι. Όταν μοιράνουν το παιδί η πρώτη

⁵⁸ Μένη Δ. Κανατσούλη, Πρόσωπα γυναικών σε παιδικά λογοτεχνήματα. Όψεις και απόψεις, εκδ. Πατάκη, Αθήνα 1997, σελ. 168

⁵⁹ Β. Δ. Αναγνωστόπουλος – Κ. Λιάπης (Επιμέλεια), Λαϊκό παραμύθι και παραμυθάδες στην Ελλάδα, εκδ. Καστανιώτη, Αθήνα 1995, σελ. 148

⁶⁰ Μένη Δ. Κανατσούλη, ό.π., σελ. 149

γνέθει με τη ρόκα, η δεύτερη τυλίγει την κλωστή στο αδράχτι και η Τρίτη κόβει την κλωστή. Ο άνθρωπος δεν μπορεί να αλλάξει αυτό που καθορίστηκε από τις Μοίρες, καθώς οι αποφάσεις τους είναι αμετάκλητες⁶². Μερικές φορές οι Μοίρες επεμβαίνουν στη ζωή του ανθρώπου για να τον βοηθήσουν και να τον συμβουλεύσουν⁶³.

Οι νεράιδες, πλάσματα πανέμορφα και χαρούμενα, τραγουδούν και χορεύουν εξάισια. Κατοικούν στις πηγές και τις κρήνες, στους βράχους και τις ρεματιές, στα δέντρα, τα δάση και στη θάλασσα. Κινούνται όμως σε περιορισμένους χώρους που δεν μπορούν να υπερβούν γιατί διαφορετικά ακολουθεί μια κατάσταση εξορίας ή απομόνωσης. Οι νεράιδες εμφανίζονται συνήθως το μεσημέρι ή τα μεσάνυχτα⁶⁴.

Οι Γοργόνες είναι θαλάσσια όντα με κορμί γυναίκας ως τη μέση και παρακάτω ψαριού με μία ή δυο ουρές. Σύμφωνα με το Νικόλαο Πολίτη, οι παραδόσεις σχετικά με την προέλευση της Γοργόνας προήλθαν από συγχωνεύσεις μύθων για τις Γοργόνες, τις Σειρήνες και τη Σκύλα. Γι' αυτό οι γοργόνες διατήρησαν κάποια χαρακτηριστικά από τις Σειρήνες, όπως είναι η μελωδική φωνή τους⁶⁵.

Οι Λάμιες εμφανίζονται συνήθως ψηλές, με όμορφο σώμα και μακριά ξανθά μαλλιά. Βλάπτουν με διάφορους τρόπους τον άνθρωπο και στρέφονται συχνά εναντίον των ναυτιών. Δεν είναι άτρωτες, μπορούν να μεταμορφώνονται και είναι επικίνδυνες το μεσημέρι ή τα μεσάνυχτα⁶⁶.

Οι Στρίγγλες είναι γυναίκες γριές κι φτωχές, που ασχολούνται με μάγια. Έχουν τη δυνατότητα να μεταμορφώνονται σε πουλιά και γίνονται αόρατες για να εισβάλουν στα σπίτια και να βλάπτουν τις γυναίκες, ιδίως όμως τα παιδιά.

Πιστεύεται ότι κατοικούν σε βουνά ή σε ορισμένους τόπους και χωριά⁶⁷.

⁶¹ ό.π., σελ. 179

⁶² Μεγάλη Σοβιετική Εγκυκλοπαίδεια, τόμος 22^{ος}, Εκδοτική Εταιρεία «Ακάδημος», Α. Ε. , Αθήνα 1980, σελ.305

⁶³ Β. Δ. Αναγνωστόπουλος – Κ. Λιάπης (Επιμέλεια), ό.π., σελ.33 – 34

⁶⁴ Εγκυκλοπαίδεια Πάπυρος Λαρούς Μπριτάνικα, τόμος 45^{ος}, εκδ. Πάπυρος, Αθήνα 1990, σελ.77

⁶⁵ ό.π., τόμος 18^{ος}, σελ. 447

⁶⁶ ό.π., τόμος 37^{ος}, σελ. 247

⁶⁷ Μεγάλη Σοβιετική Εγκυκλοπαίδεια, τομ.32, ό.π., σελ. 252.

Ερχόμενοι στο χώρο της πραγματικότητας και της καθημερινής ζωής, δεν θα παραλείψουμε τον τρόπο με τον οποίο παρουσιάζεται η γυναικεία προσωπικότητα στα λαϊκά παραμύθια. Η γυναίκα – ηρωίδα του παραμυθιού μπορεί να είναι νοικοκυρά, υπάκουη, πειθήνια, να ακολουθεί κανόνες και νόμους, ειδικά όταν είναι νεαρής ηλικίας και ανύπαντρη. Μπορεί όμως να διαθέτει κι άλλα χαρακτηριστικά, όπως να είναι δυναμική, έξυπνη, να αναλαμβάνει πρωτοβουλίες, να μάχεται για το σύζυγό της, να ταξιδεύει μόνη της, να αντιμετωπίζει πολεμιστές⁶⁸ και να φέρνει εις πέρας δραστηριότητες και εργασίες που θεωρούνται ανδρικές.

Επιπλέον, η γυναίκα του παραμυθιού διαδραματίζει σημαντικό ρόλο στην οικογένεια και σε αρκετές περιπτώσεις θεωρείται πολύτιμη βοηθός του άνδρα, τον αντικαθιστά ισάξια, επηρεάζοντας αποφασιστικά τη ροή των γεγονότων⁶⁹.

Ωστόσο, τα ελαττώματα υπερτερούν των προτερημάτων, και η γυναίκα συγκριτικά με τον άνδρα εμφανίζεται περισσότερο εκτεθειμένη στην κακοβουλία και την κακολογία και οφείλει συνεχώς να αποδεικνύει την τιμιότητα, τη σεμνότητά της και όλα όσα θετικά στοιχεία τη χαρακτηρίζουν.

Εξάλλου, το καλό και το κακό, το όμορφο και το άσχημο, συνυπάρχει στο παραμύθι⁷⁰. Μάγισσες, μοίρες με ευνοϊκή ή καταστροφική δύναμη, ηλικιωμένες, νέες, βασίλισσες, βασιλοπούλες, πεθερές, μητέρες ή μητρίες, είναι πρόσωπα με θετικά και αρνητικά στοιχεία που κάνουν ακόμα πιο ενδιαφέρουσα την πλοκή του παραμυθιού⁷¹.

---

⁶⁸ Μένη Δ. Κανατσούλη, ό.π., σελ. 175

⁶⁹ Αγγελική Κομποχόλη – Πατρικάκου, «Η γυναίκα στο νεοελληνικό παραμύθι», στο συλλογικό τόμο *Από το παραμύθι στα κόμικς*, εκδ. Οδυσσέας, Αθήνα 1996, σελ. 235

⁷⁰ Διαμάντη Αναγνωστοπούλου, «Γυναικεία πρόσωπα μέσα στο λαϊκό παραμύθι», ό.π., σελ. 381

⁷¹ Διαμάντη Αναγνωστοπούλου, ό.π., σελ. 375

B.4. Η αξία του λαϊκού παραμυθιού

Σύμφωνα με το Bruno Bettelheim τα λαϊκά παραμύθια είναι «αληθινά» έργα τέχνης. Εμπλουτίζουν τη φαντασία των παιδιών, συμβάλουν στη συγκρότηση της προσωπικότητάς τους, πληροφορούν, ψυχαγωγούν, διδάσκουν. «Μεταβιβάζουν σπουδαία μηνύματα στο συνειδητό, στο προσυνειδητό και στο ασυνείδητο»⁷² και βοηθούν το παιδί να απαλλαγεί από τους φόβους του και να γίνει μια ανεξάρτητη και αυτοδύναμη ύπαρξη⁷³.

Μέσα από το παραμύθι το παιδί γνωρίζει καλύτερα τον εαυτό του, τις ικανότητες και δυνατότητές του, βρίσκει λύσεις στα προβλήματά του, εκφράζει τις ελπίδες, τις επιθυμίες και τα όνειρά του, αρχίζει να γνωρίζει νέες έννοιες⁷⁴ και να αντιλαμβάνεται αξίες όπως η δικαιοσύνη, η ελευθερία, η ισότητα⁷⁵.

Το παραμύθι προσφέρει αισιοδοξία ζωής με το ευχάριστο μοτίβο του, τη χαρούμενη αφήγηση και το αίσιο τέλος. Το παιδί παρακολουθώντας με αγωνία την έκβαση της ιστορίας, χαίρεται, όπως είναι φυσικό, που ο ήρωας μέσα από αγώνες και δοκιμασίες δικαιώνεται. Γνωρίζει ότι το καλό είναι από που τελικά θα επικρατήσει⁷⁶. Το παραμύθι ενεργεί ευεργετικά στο παιδί καθώς του δίνει τη δυνατότητα να εξωτερικεύσει τα αισθήματά του μέσω της ταύτισης με τους ήρωες και να απαλλαγεί έτσι από το άγχος και τους φόβους του. Σύμφωνα πάλι με τον Bruno Bettelheim το παραμύθι βοηθάει το παιδί στην επίλυση ψυχολογικών συγκρούσεων όπως είναι η αντιζηλία μεταξύ αδερφών, η εξάρτηση, η ανεξαρτησία, η επιθετικότητα, η απομόνωση.

⁷² Κούλα Κουλουμπή – Παπαετροπούλου, «Ο Bruno Bettelheim για τα παραδοσιακά παραμύθια», περ. Διαδρομές, τ. 9/1988,σελ.17,20

⁷³ Χάρης Σακελλαρίου, Το παραμύθι χθες και σήμερα, εκδ. Πατάκη, Αθήνα 1995, σελ. 99

⁷⁴ Ρ. Παπανικολάου – Τ. Τσιλιμένη, Η παιδική λογοτεχνία στο νηπιαγωγείο, εκδ. Καστανιώτη, Αθήνα 2002, σελ. 30

⁷⁵ Αντώνης Δελώνης, Ελληνική Παιδική Λογοτεχνία, εκδ. Ηράκλειτος, Αθήνα 1986, σελ. 108

⁷⁶ Υδρία, Μεγάλη Γενική Εγκυκλοπαίδεια, τόμος 43^{ος}, Εταιρεία Ελληνικών Εκδόσεων Α. Ε. , Αθήνα 1987, σελ. 67

Το παραμύθι όμως αντανακλά και τις παραδοσιακές αξίες των λαών⁷⁷. Σκιαγραφεί τη ζωή τους, μεταδίδει τη σκέψη τους και αναλύει την ηθική, κοινωνική, οικογενειακή και εθνική τους αντίληψη με την αναφορά σε κατορθώματα ηρώων, σε απελευθερωτικούς πολέμους κ.α. Ερμηνεύεται, επίσης, ο τρόπος ζωής του κάθε λαού και περιγράφονται τα ήθη, τα έθιμα και οι παραδόσεις του.

Επιπλέον, το παραμύθι συμβάλλει στην κοινωνική προσέγγιση καθώς μέσα από την υποστήριξη των φτωχών και των αδυνάτων ενισχύεται το αίσθημα της κοινωνικής αλληλεγγύης και μειώνεται κατά κάποιο τρόπο το χάσμα ανάμεσα σε αξιώματα και κοινωνικές τάξεις⁷⁸.

Είναι αναμφισβήτητη, λοιπόν, η αξία του λαϊκού παραμυθιού, που πρέπει να ενταχθεί συστηματικά στα πλαίσια της εκπαιδευτικής διαδικασίας, καθώς τα παιδιά μέσα από την αφήγηση λαϊκών παραμυθιών αποκομίζουν στοιχεία σημαντικά για τη ζωή τους και την πνευματική και ηθική τους διάπλαση.

Μην ξεχνάμε ότι «το παραμύθι στην ολότητά του είναι ένας καθρέφτης της ανθρώπινης ψυχής και των δυνατοτήτων του ανθρώπου»⁷⁹.

---

⁷⁷ Καρίνα Κουλάκογλου – Ηλιάδη, Ταύτιση και κοινωνικοποίηση στο παραμύθι, περ. Διαδρομές, τ. 9/1988, σελ. 13 – 14

⁷⁸ Υδρία, Μεγάλη Γενική Εγκυκλοπαίδεια, ό.π., σελ. 67

⁷⁹ Μ. Γ. Μερακλής, Το λαϊκό παραμύθι – Κείμενα παραμυθολογίας, εκδ. Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα 1999, σελ. 57

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΡΙΤΟ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΚΗ ΕΡΕΥΝΑ

Η βιβλιογραφική έρευνα περιλαμβάνει τη μελέτη 34 λαϊκών παραμυθιών από τη συλλογή του Β. Δ. Αναγνωστόπουλου, εκδ. Καστανιώτη, της Έφης Μητσιαδή, Δημοτική Βιβλιοθήκη – Πνευματικό Κέντρο, του Johann Georg Von Hahn, εκδ: Όπερα, της Αυγής Παπάκου – Λάγου, εκδ: Καλέντης, του Γεράσιμου Ηρ. Παπατρέχα, εκδ: Πατάκη, του Γ. Α. Μέγα, εκδ: Ιδ. Κολλάρος, της Δέσποινας Μ. Δαμιανού, εκδ: Ομήρειο Πνευματικό Κέντρο Δήμου Χίου. Μέσα από τα παραμύθια αυτά περιγράφεται ο γυναικείος χαρακτήρας. Συγκεκριμένα:

Η μικρότερη αδερφή με τις έξυπνες απαντήσεις της και την ανάλογη συμπεριφορά παντρεύεται το βασιλόπουλο:

«Μόλις άκουσε αυτά τα λόγια το βασιλόπουλο, θαύμασε την εξυπνάδα της κοπέλας και αμέσως τη ζήτησε σε γάμο» (Οι τρεις αδερφές)⁸⁰.

Οι δυο αδερφές προσπαθούν με δόλιο τρόπο να ματαιώσουν το γάμο της μικρότερης αδερφής τους:

«Μόλις γινόταν ο γάμος και η Ξάνθω ήταν ντυμένη νύφη, πήγαν οι δύο αδερφές να τη χαιρετήσουν. Η Ξάνθω είχε πέπλο στο κεφάλι και της έβαλαν ένα βελόνι μαγικό. Αμέσως η Ξάνθω έγινε πουλί» (Τα τρία κορίτσια ή Οι τρεις αδερφές)⁸¹.

Οι δυο αδερφές δεν χάνουν ευκαιρία να κάνουν κακό στη μικρότερη αδερφή τους:

«Την έχωσαν τότε γρήγορα – γρήγορα σε ένα κουτί και το έριξαν στο ποτάμι» (Η Σταχτοπούτα)⁸².

---

⁸⁰ Β. Δ. Αναγνωστόπουλος, Λαϊκά παραμύθια για μικρά παιδιά, εκδ. Καστανιώτη, Αθήνα 1997, σελ. 48

Οι δυο αδερφές ζηλεύουν τη μικρότερη αδερφή τους, την ομορφότερη και θέλουν να την εξοντώσουν:

«Μεταμορφώθηκαν τότε οι δύο αδερφές σε ζητιάνες και πήγαν στα ανάκτορα Μπήκαν μέσα και κάποια ώρα που έλειπε το βασιλόπουλο σκότωσαν την αδερφή τους» (Η Κυριαρίνα)⁸³.

Η άσχημη γυναίκα ζηλεύει την όμορφη, ακόμα κι όταν είναι συγγενείς:

«Η άσχημη ξαδέρφη ζήλεψε τόσο πολύ που η μητέρα της δεν ήξερε τι να κάνει.

– *Πάμε μια βόλτα στο κατάστρομα, είπε στην ανιψιά της.*

– *Πάμε, είπε αυτή.*

Της δίνει μια σπρωξιά κι η κοπέλα έπεσε στη θάλασσα» (Οι δυο αδερφές, μια πλούσια μια φτωχή)⁸⁴.

Η κοπέλα αποφασίζει με δική της πρωτοβουλία να φύγει με τον αδερφό της από το σπίτι για να γλιτώσουν από τη μητριά τους και στη διαδρομή προσπαθεί να τον προστατέψει:

«Μην πίνεις, αδερφούλη μου, θα γίνεις ελαφάκι» (Το ελαφάκι)⁸⁵.

Η μικρότερη αδερφή, σε σχέση με τις άλλες δυο αδερφές της, αγαπάει υπερβολικά τη μητέρα της και μπορεί να θυσιαστεί για χάρη της:

«Σφάζτε καλύτερα εμένα κι αφήστε τη μάνα μας να ζήσει» (Η Σταχτοπούτα)⁸⁶.

Η μικρότερη κόρη για να υποστηρίξει τον πατέρα της και να τον βοηθήσει, πηγαίνει στον πόλεμο παίρνοντας τη θέση του:

---

⁸¹ Έφη Μητσιάδη, (Επιμέλεια), Ο παππούς και η γιαγιά λένε ωραία παραμύθια, εκδ. \$\$\$, Καρδίτσα 2000, σελ. 104

⁸² Johann Georg von Hahn, Ελληνικά παραμύθια, εκδ. Όπερα, Αθήνα 1991, σελ. 88

⁸³ Αυγή Παπάκου – Λάγου, Η γυναίκα στο Ελληνικό λαϊκό παραμύθι, εκδ. Καλέντη, Αθήνα 1994, σελ. 21

⁸⁴ Αυγή Παπάκου – Λάγου, ό.π., σελ. 190

⁸⁵ Β. Δ. Αναγνωστόπουλος, ό.π., σελ. 54

⁸⁶ Johann Georg von Hahn, ό.π., σελ. 85

«Βάλε να μου ράψουν όμορφα, αντρικά ρούχα, δώσε μου κι ένα άλογο και θα πάω εγώ στον πόλεμο αντί για σένα» (Ένα κορίτσι στον πόλεμο)⁸⁷.

Το ίδιο θέμα διαπραγματεύεται και το επόμενο παραμύθι. Η μικρότερη κόρη, ασυμβίβαστη και γενναία, υποστηρίζει τον πατέρα της που βρίσκεται σε δύσκολη θέση:

«Έχεις εμένα, τη Θεodώρα σου, πατέρα. Εγώ, θα ντυθώ άντρας και θα πάω να μονομαχήσω με το γιο του βασιλιά. Έχω ελπίδα και πίστη ότι θα τον νικήσω και θα γλιτώσουμε το βασίλειό μας και την τιμή μας» (Η Θεodώρα)⁸⁸.

Η γυναίκα ακολουθώντας τη συμβουλή της μητέρας της, βοηθάει τους συνανθρώπους της:

«Κι εκείνη πρώτα έβγαζε φαγητό στους φτωχούς κι ύστερα έτρωγε» (Η κόρη που έκανε ελεημοσύνες)⁸⁹.

Η αγάπη της μητέρας προς το παιδί της, δε σβήνει, παρόλο που εκείνη έχει πεθάνει:

«Η Κυριαρίνα γυρίζει στα αμπέλια κι όπου βρει αμπελουργό τον παρακαλεί να πει στον άντρα της να φροντίζει για το ορφανό παιδί της» (Η Κυριαρίνα)⁹⁰.

Η μητέρα ακόμη και μεταμορφωμένη σε πουλί, δεν ξεχνά το παιδί και τον άντρα της:

---

⁸⁷ ό.π., σελ.70

⁸⁸ Αυγή Παπάκου – Λάγου, ό.π., σελ. 204

⁸⁹ ό.π., σελ.143

⁹⁰ ό.π., σελ.22

«Μάστορα, μαστοράκια μου, προσέχετε το τσεκούρι, γιατί είμαι μάνα και πονώ, έχω παιδί και άντρα, που βραδυοξυμερώνομαι και λεω τον καημό μου» (Η φτωχιά μάνα και το όμορφο κοριτσάκι της)⁹¹.

Η καλή μητέρα προσπαθεί με κάθε τρόπο να φροντίσει τα παιδιά της:

«Όταν πήγαινε σπίτι με άπλυτα τα χέρια της από τη ζύμη, τα έβαζε μέσα στο νερό και έκανε ένα είδος σούπας και την έδινε στα μωρά της» (Τ' αναμμένα κάρβουνα της φτωχής και της πλούσιας)⁹².

Η μητέρα του δράκου προσπαθεί να σώσει την κοπέλα που συνάντησε:

«Μη στεναχωριέσαι κι έλα να σε κρύψω, αλλά έχω ένα γιο και είναι δράκος. Θα 'ρθει το βράδυ και για να μη σε φάει θα σε χώσω μέσα στα κουρέλια. Τσως μπορέσω και σε σώσω» (Ο δράκος και η κόρη)⁹³.

Η μητριά έχει ως κύριο στόχο να εξοντώσει την κόρη του βασιλιά, όταν εκείνος απουσιάζει:

«Όταν έφυγε ο βασιλιάς έδωσε στον υπηρέτη ένα μαχαίρι κι ένα μπουκαλάκι και του είπε να πάρει την κόρη, να πάει να την σκοτώσει» (Η κόρη και ο δράκος)⁹⁴.

Η μητριά πάλι προσπαθεί μαζί με τις δυο κόρες της, να εξοντώσει την κόρη του βασιλιά άντρα της:

«Τη ζήλευαν και τη μισούσαν. Ένα είχαν στο μυαλό τους, πώς να την εξοντώσουν. Έτσι η μητριά με τις δυο θυγατέρες της, εγκαταλείπουν βαθιά στο δάσος την όμορφη μικρή» (Η Κυριαρίνα)⁹⁵.

---

⁹¹ ό.π., σελ. 194

⁹² ό.π., σελ. 196

⁹³ Δέσποινα Μ. Δαμιανού, Παραμύθια της Χίου, Ομήρειο Πνευματικό Κέντρο Δήμου Χίου, Χίος 1994, σελ. 98 - 99

⁹⁴ ό.π., σελ. 114

⁹⁵ Αυγή Παπάκου – Λάγου, ό.π., σελ. 17

Επίσης, η μητριά, ως συνήθως, δεν συμπαθεί τα παιδιά του άντρα της και εκφράζει συνεχώς τα παράπονά της:

«Την ημέρα ο πατέρας πήγαινε στο κυνήγι και η μητριά έβαζε στα παιδιά τις πιο δύσκολες δουλειές να κάνουν και συνέχεια τα μάλωνε. Κάθε βράδυ, αφού ερχόταν ο άντρας της, η γυναίκα παραπονιόταν ότι τα παιδιά είναι τεμπέλικα, δεν την ακούνε και κάνουν πολλές ζημιές» (Το ελαφάκι)⁹⁶.

Η μητριά όμως αναλαμβάνει και φροντίζει την οικογένειά της, όταν πεθάνει ο άντρας της:

«Έτσι έπεσε το βάρος στις πλάτες της καημένης της μητριάς. Νύχτα – μέρα πολεμούσε. Έγινε σκλάβο στις ξένες πόρτες» (Η Σταχτοπούτα - Η Μαρίτσα)⁹⁷.

Η περιέργεια προκαλεί συνήθως μελαδές στη γυναίκα:

*« – Επιμένεις να μάθεις τι είπαν τα ζώα;
– Ναι, ναι, ναι ..., λέει η γυναίκα του
– Να λοιπόν: αυτό είπαν τα ζώα και βαπ βουπ με το παλούκι την τάραξε στο ξύλο» (Η περιέργεια της γυναίκας)⁹⁸.*

Η βασιλοπούλα για να βοηθήσει τον αγαπημένο της, του δίνει συγκεκριμένες οδηγίες:

«Για να με αναγνωρίσεις, θα γυρίσω το λαιμό μου και θα καθαρίσω με το ράμφος τις φτερούγες μου» (Η βασιλοπούλα που ήταν κρυμμένη κάτω από τη γη)⁹⁹.

Η καλόκαρδη κοπέλα δε διστάζει να βοηθήσει με οποιονδήποτε τρόπο τον αγαπημένο της να επανέλθει στη ζωή:

⁹⁶ Β. Δ. Αναγνωστόπουλος, ό.π., σελ.53

⁹⁷ Αυγή Παπάκου – Λάγου, ό.π., σελ. 92

⁹⁸ Έφη Μητσιάδη, (Επιμέλεια), ό.π., σελ. 107

⁹⁹ Johann Georg von Hahn, ό.π., σελ. 77 – 78

«Εγώ δέχομαι να δώσω τα μισά μου χρόνια να αναστήσω τον αρραβωνιαστικό μου, να ζήσουμε μαζί και να πεθάνουμε μαζί όταν τελειώσουν τα χρόνια μας» (Ο νονός)¹⁰⁰.

Η σύζυγος κάνει τα πάντα για να βρει τον αγαπημένο της:

«Πέρασε κάμπος, ανέβηκε βουνά, διέσχισε λόγγους και πυκνά δάση, ώσπου τα σιδερένια της παπούτσια μισοέλιωσαν και το σιδερένιο της ραβδί έγινε μικρό σαν το δάχτυλό της. Τότε βρέθηκε έξω από ένα παλάτι. Εκεί ζούσε ο άντρας της, σαν κανονικό βασιλόπουλο» (Το ξερό κεφάλι)¹⁰¹.

Η σύζυγος μένει πιστή στον άντρα της ακόμα κι όταν εκείνος λείπει για πολύ καιρό:

«Κι έμαθε πως πιο πιστή και εργατική γυναίκα από εκείνη δεν υπήρχε» (Η πιστή γυναίκα)¹⁰².

Η ηλικιωμένη γυναίκα που μιλάει συνεχώς και δεν είναι καθόλου εχέμυθη:

«Η γριά ήταν μια πολυλογού, που δεν γινότανε χειρότερη. Ήταν και λίγο χαζή. Ό,τι και να της έλεγε ο άντρας της, ό,τι και να γινόταν στο σπίτι της, πήγαινε και το πρόφταινε στους γειτόνους κι έτσι το μάθαινε όλο το χωριό» (Η πολυλογού)¹⁰³.

Η καλόκαρδη κοπέλα δεν θέλει να τιμωρηθεί κανείς:

«Ήταν τόσο καλόκαρδη που δεν ήθελε να τιμωρηθεί ο ψυχογιός για τη λαιμαργία του» (Μάνα και παιδί)¹⁰⁴.

---

¹⁰⁰ Αυγή Πατάκου – Λάγου, ό.π., σελ.264

¹⁰¹ ό.π., σελ. 247

¹⁰² ό.π., σελ. 181

¹⁰³ ό.π., σελ. 250

Η βασίλισσα αποδεικνύει στο βασιλιά της εξυπνάδα της και της αγάπη της μέσα από τις πράξεις της:

« – Θέλω να μου πεις που βρίσκομαι.

– Βρίσκεσαι στο σπίτι του πατέρα μου.

– Και ποιος σου έδωσε την άδεια να με φέρεις εδώ;

Ευθύς αμέσως του δείχνει το χαρτί που είχαν κάνει, να διαλέξει ό,τι θέλει, να το πάρει από το παλάτι και να φύγει. Και του λέει:

– Ούτε εγώ τα πλούτη σου ήθελα ούτε τα καλά σου, μόνο εσένα ήθελα και σένα πήρα.

– Μπράβο σου! Εσύ είσαι πιο έξυπνη από εμένα» (Ποιο είναι το γρηγορότερο πράγμα του κόσμου)¹⁰⁵.

Μερικές φορές η γυναίκα είναι τόσο επίμονη που δεν αλλάζει γνώμη, ακόμα κι όταν κινδυνεύει:

«Θα θερίσεις με το δρεπάνι, να σε γλιτώσω; Κι αυτή, μπουκωμένη απ' το νερό και μη μπορώντας να μιλήσει, σήκωσε το χέρι ψηλά κι έπαιξε τα δυο δάχτυλα όπως δουλεύει το ψαλίδι! Την άφησε κι αυτός και πάει κατ' ανέμου» (Κεφάλι αγύριστο)¹⁰⁶.

Η απληστία της γυναίκας επηρεάζει αρνητικά όλη την οικογένεια:

«Από κείνη τη μέρα ξαναβρέθηκαν όλοι στο χαμώι, στο φτωχοκάλυβό τους, από την ανεχορταγιά της γυναίκας» (Το χρυσόψαρο και η άπληστη γυναίκα του ψαρά)¹⁰⁷.

Η άπληστη σύζυγος συνήθως τιμωρείται:

¹⁰⁴ ό.π., σελ.269

¹⁰⁵ Γ. Α. Μέγας, Ελληνικά παραμύθια,

¹⁰⁶ Γεράσιμος Ηρ. Παπατρέχας, Αμερικάνικα παραμύθια, εκδ. Πατάκη, Αθήνα 1986, σελ. 51

«Και μόλις πήγε στο σπίτι, τα έχυσε μέσα και έγιναν φίδια και φάγανε τα μωρά της κι εκείνη και τον άντρα της, επειδή ήταν κακή» (Τ' αναμμένα κάρβουνα της φτωχής και της πλούσιας)¹⁰⁸.

Η σύζυγος δεν είναι ευχαριστημένη με όσα έχει, αλλά ζητάει περισσότερα από τον άντρα της:

«Όλα της καλά, μα έλα που ήταν αχόρταγη στα λούσα και του έτρωγε και το κόκαλο του φουκαρά πάρε μου το ένα, πάρε μου τα ' άλλο» (Τα ξένα στολίδια)¹⁰⁹.

Η σύζυγος δεν είναι εργατική και δεν ασχολείται με τις εργασίες του σπιτιού:

«Η γυναίκα ήτανε φορτωμένη με όλη τη τεμπελιά του κόσμου. Όσο δουλευτής και ακούραστος ήταν ο άντρας, τόσο ανεπρόκοπη και ακαμάτρα η γυναίκα» (Τεμπέλας πάθημα)¹¹⁰.

Η πεθερά κάνει δύσκολη τη ζωή της νύφης και δεν χάνει ευκαιρία να τη βασανίσει:

«Η πεθερά της όμως ήταν στρίγγλα, κακιά και μοχθηρή. Βασάνιζε τη νύφη της πάντοτε και ζητούσε αφορμές να την παιδεύει» (Η Δεκαοχτούρα)¹¹¹.

Μερικές φορές όμως η πεθερά βοηθάει το ζευγάρι και υποστηρίζει τη νύφη:

«Έτσι πήρε την απόφαση να μην σταματήσει να συμβουλεύει τη νύφη της και στο γιο της έγραψε να μη δίνει βάση στις κακολογίες που του γράφουν» (Η καλή πεθερά)¹¹².

---

¹⁰⁷ Αυγή Πατάκου – Λάγου, ό.π., σελ. 272

¹⁰⁸ ό.π., σελ. 198

¹⁰⁹ Γεράσιμος Ηρ. Παπατρέχας, ό.π., σελ.67

¹¹⁰ ό.π., σελ.81

¹¹¹ Αυγή Πατάκου – Λάγου, ό.π., σελ.125

Η πεθεράς μπορεί να είναι καλή δεν συμβαίνει όμως το ίδιο και με τη νύφη της:

«Όσο όμως ήταν αυτή καλή, τόσο η νύφη της ήταν ιδιότροπη και στριμμένη, όλο γκρίνια κι αφορμές για καβγά» (Η «Καλόψυχη» νύφη)¹¹³.

Ας αναφερθούμε όμως και στις γυναικείες μορφές που ανήκουν στον υπερφυσικό χώρο ή διαθέτουν μαγικές δυνάμεις.

Η μάγισσα χρησιμοποιεί τα μαγικά βότανα για να βοηθήσει το βασιλόπουλο να εξοντώσει το δράκο:

«Αυτό το σακουλάκι που σου 'δωσα έχει μέσα μαγικά βότανα. Μόλις το δράκο με ανοιχτό στόμα, να το ρίξεις και αυτός θα ζαλιστεί και τότε θα τον σκοτώσεις» (Το βασιλόπουλο και ο δράκος)¹¹⁴.

Η νεράιδα δεν θέλει να χάσει τον αγαπημένο της, γι' αυτό τον συμβουλεύει:

«Όταν δεις τη μητέρα σου, μην την αφήσεις να σε φιλήσει, γιατί αν σε φιλήσει θα με ξεχάσεις» (Το παλικάρι, ο διάβολος και η κόρη του)¹¹⁵.

Η Μοίρα προμηνύει τι θα συμβεί στη ζωή του νεογέννητου αγοριού, γεγονός που δεν μπορεί να αλλάξει:

«Αυτό το παιδί που γεννήθηκε απόψε σ' αυτό το σπίτι θα πνιγεί σ' ένα ποτάμι την ημέρα που θα θελήσει να παντρευτεί» (Ο νονός)¹¹⁶.

Τέλος, η Γοργόνα εμφανίζεται στη ζωή του ανθρώπου, τον απειλεί και του δημιουργεί προβλήματα:

---

¹¹² ό.π., σελ. 141

¹¹³ Γεράσιμος Ηρ. Παπατρέχας, ό.π., σελ. 59

¹¹⁴ Β. Δ. Αναγνωστόπουλος, ό.π., σελ. 87

¹¹⁵ Johann Georg von Hahn, ό.π., σελ. 182

¹¹⁶ Αυγή Πατάκου – Λάγου, ό.π., σελ. 260

«Η θα μου φέρεις τον καλύτερο του σπιτιού σου ή θα φάω και θα ρημάξω όλο σου το σπίτι» (Η Γοργόνα)¹¹⁷.

Μέσα λοιπόν από τη συλλογή των παραμυθιών παρακολουθήσαμε πως παρουσιάζεται η αδερφή, η κόρη, η μητέρα, η μητριά, η σύζυγος, η πεθερά, η νύφη, η μάγισσα, η νεράιδα, η Μοίρα, η Γοργόνα. Συγχρόνως παρακολουθήσαμε τη συμπεριφορά της έξυπνης, της πονηρής, της ζηλόφθονης, της ασυμβίβαστης και γενναίας, της συμπονετικής, της καλόκαρδης και πονόψυχης, της περίεργης, της πιστής, της φλύαρης, της επίμονης, της άπληστης και αχάριστης γυναίκας (ακολουθεί πίνακας)στοιχεία που συναντάμε σε όλους τους χαρακτήρες.

Γενικά, διαπιστώνουμε ότι η γυναικεία προσωπικότητα απεικονίζεται με έναν ιδιαίτερα ξεκάθαρο τρόπο. Η περιγραφή γίνεται είτε άμεσα είτε έμμεσα, αλλά κυρίως μέσα από τις πράξεις και τη συμπεριφορά της διαφαίνεται ο χαρακτήρας της. Μερικές φορές χρησιμοποιούνται συγκεκριμένα επίθετα ή ακόμη και ο τίτλος του παραμυθιού παραπέμπει σε κάποιο χαρακτηριστικό της γυναικείας μορφής.

Εξάλλου, το παραμύθι είναι ζωή. Από αυτή ξεκινάει και σ' αυτή καταλήγει. Από τη ζωή παίρνει δύναμη και στη ζωή δίνει δύναμη. Γι' αυτό είναι φυσικό και ευνόητο να παίρνει παραδείγματα από την ίδια τη ζωή.

---

¹¹⁷ Δέσποινα Μ. Δαμιανού, ό.π., σελ. 39

Η γυναικεία παρουσία στα λαϊκά παραμύθια	Τίτλος του παραμυθιού ή των παραμυθιών
1. Η έξυπνη αδερφή	Οι τρεις αδερφές
2. Οι ζηλόφθονες και πονηρές αδερφές, ξαδέρφες	Τα τρία κορίτσια ή τρεις αδερφές, η Σταχτοπούτα, οι δύο αδερφές μια πλούσια και μια φτωχή, η Κυριαρίνα
3. Η αδερφική αγάπη	Το ελαφάκι
4. Η αγάπη της κόρης προς τη μητέρα της	Η Σταχτοπούτα
5. Η ασυμβίβαστη και γενναία κόρη	Ένα κοριτσάκι στον πόλεμο, Η Θωδώρα
6. Η συμπονετική κόρη	Η νύφη που έκανε ελεημοσύνες
7. Η υπερβολική αγάπη της μητέρας προς τα παιδιά της	Η φτωχιά μάνα και το όμορφο κοριτσάκι της, Τ' αναμμένα κάρβουνα της φτωχής και της πλούσιας, η Κυριαρίνα
8. Η καλόκαρδη και πονόψυχη μητέρα	Ο δράκος και η κόρη
9. Η ζηλόφθονη και κακιά μητριά	Η κόρη και ο δράκος, η Κυριαρίνα, το Ελαφάκι
10. Η καλή μητριά	Η Σταχτοπούτα, Η Μαρίτσα
11. Η περίεργη σύζυγος	Η περιέργεια της γυναίκας
12. Η αγάπη της γυναίκας προς τον αγαπημένο της	Η βασιλοπούλα που ήταν κρυμμένη κάτω από τη γη, ο νονός, Το ξερό κεφάλι
13. Η πιστή σύζυγος	Η πιστή γυναίκα
14. Η φλύαρη σύζυγος	Η πολυλογού
15. Η καλόκαρδη σύζυγος	Μάνα και παιδί
16. Η έξυπνη σύζυγος	Ποιο είναι το γρηγορότερο πράγμα στον κόσμο
17. Η επίμονη σύζυγος	Κεφάλι αγύριστο
18. Η άπληστη και αχάριστη σύζυγος	Το χρυσόψαρο και η άπληστη γυναίκα, τ' αναμμένα κάρβουνα της φτωχής και της πλούσιας, τα ξένα στολίδια
19. Η τεμπέλα σύζυγος	Τεμπέλας μάθημα
20. Η κακιά πεθερά	Η δεκαοχτούρα
21. Η καλή πεθερά	Η καλή πεθερά
22. Η κακιά νύφη	Η «καλόψυχη» νύφη
23. Η καλόκαρδη μάγισσα	Το βασιλόπουλο και ο δράκος
24. Η αγάπη της νεράϊδας για τον αγαπημένο της	Το παλικάρι, ο διάβολος και η κόρη του
25. Η Μοίρα	Ο νονός
26. Η Γοργόνα	Η Γοργόνα

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΕΤΑΡΤΟ ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΗ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑ

Α΄ ΜΕΡΟΣ

Στόχοι και υποθέσεις της έρευνας

Βασικός στόχος της συγκεκριμένης έρευνας ήταν να διαπιστωθεί αν στην εποχή μας τα παιδιά εξακολουθούν να έρχονται σε επαφή με το λαϊκό παραμύθι μέσα στην οικογένειά τους, αν δηλαδή τους αφηγούνται ακόμη λαϊκά παραμύθια στο σπίτι τους. Επίσης, στόχος μου είναι να δω αν τα παιδιά προτιμούν περισσότερο το λαϊκό ή το έντεχνο παραμύθι, κι αν τα παιδιά ανάλογα με το φύλο τους, προτιμούν παραμύθια με ήρωα άνδρα ή παραμύθια με γυναίκα ηρωίδα.

Λαμβάνοντας λοιπόν υπόψη τους παραπάνω στόχους, τέθηκαν κάποιες υποθέσεις, η επαλήθευση των οποίων θα οδηγούσε στην επίτευξη των στόχων μου. Οι υποθέσεις αυτές είναι οι ακόλουθες:

1. Αν αφηγούνται στα παιδιά λαϊκά παραμύθια άτομα της οικογένειάς τους
2. Ποιος τους αφηγείται συνήθως τα παραμύθια
3. Αν προτιμούν το λαϊκό ή το έντεχνο παραμύθι
4. Αν τα αγόρια προτιμούν παραμύθια με ήρωα άνδρα και τα κορίτσια παραμύθια με γυναίκα ηρωίδα, και για ποιο λόγο.

Μεθοδολογία

Η έρευνα απευθυνόταν σε παιδιά πρωτοσχολικής ηλικίας και συγκεκριμένα σε μαθητές και μαθήτριες της Β΄ και Γ΄ τάξης του Δημοτικού, και πραγματοποιήθηκε σε Δημοτικά σχολεία της πόλης του Βόλου. Τα σχολεία αυτά είναι τα εξής:

1. Το 2^ο Δημοτικό Σχολείο Βόλου
2. Το 8^ο Δημοτικό Σχολείο Βόλου
3. Το 11^ο Δημοτικό Σχολείο Βόλου
4. Το 13^ο Δημοτικό Σχολείο Βόλου
5. Το 18^ο Δημοτικό Σχολείο Βόλου
6. Το 22^ο Δημοτικό Σχολείο Βόλου

Δείγμα

Στην παρούσα έρευνα συμμετείχαν συνολικά 115 παιδιά ηλικίας 7 – 9 ετών, από τα οποία 54 ήταν μαθητές και μαθήτριες της Β΄ τάξης και 61 μαθητές και μαθήτριες της Γ΄ τάξης. Η έρευνα διεξήχθη στο διάστημα από 6 Μαρτίου ως 18 Απριλίου 2002. Το δείγμα επιλέχθηκε τυχαία.

Έργα

Χρησιμοποιήθηκαν ερωτηματολόγια που περιείχαν τέσσερις ερωτήσεις σχετικά με το λαϊκό παραμύθι, και δυο παραμύθια, ένα λαϊκό και ένα έντεχνο. Το λαϊκό παραμύθι είχε τίτλο «Η βασιλοπούλα που ήταν κρυμμένη κάτω από

τη γη» του Johann Georg von Hahn και το έντεχνο είχε τίτλο: «Το ταξίδι του απείρου» της Λότη Πέτροβιτς – Ανδρουτσοπούλου.

Διαδικασία

Η εξέταση ήταν ομαδική και πραγματοποιήθηκε μέσα στις τάξεις. Αρχικά εξηγούσα στα παιδιά τι είναι το λαϊκό παραμύθι και στη συνέχεια αφηγούμουν τα δυο παραμύθια πρώτα το λαϊκό και μετά το έντεχνο. Η αφήγηση των παραμυθιών γινόταν από εμένα, εκτός από δυο φορές, που τα αφηγήθηκε η δασκάλα της Β΄ τάξης. Μετά την αφήγηση δόθηκαν στα παιδιά τα ερωτηματολόγια, ένα για κάθε παιδί, και διαβάζοντας μια – μια τις ερωτήσεις, τα παιδιά σημείωναν τις απαντήσεις τους στα ερωτηματολόγια που τους δόθηκαν. Σε περίπτωση που κάποιο παιδί είχε απορίες δίνονταν οι ανάλογες επεξηγήσεις. Αφού τελείωνε η ανάγνωση των ερωτήσεων και τα παιδιά σημείωναν τις απαντήσεις τους, ένα – ένα έφερναν τα ερωτηματολόγια σε μένα, τα κοιτούσα αν ήταν συμπληρωμένα και τα συγκέντρωνα.

**ΕΡΩΤΗΜΑΤΟΛΟΓΙΟ
ΠΡΟΣ ΤΟΥΣ / ΤΙΣ ΜΑΘΗΤΕΣ / ΜΑΘΗΤΡΙΕΣ**

ΘΕΜΑ: Το λαϊκό παραμύθι και η παρουσία της γυναικείας μορφής σ' αυτό.

Όνοματεπώνυμο: .....

Σχολείο: .....

Τάξη: .....

Ημερομηνία: .....

Ερωτήσεις

1. Σου αφηγούνται λαϊκά παραμύθια στο σπίτι;

ΝΑΙ

ΟΧΙ

2. Αν ναι, ποιος σου αφηγείται συνήθως παραμύθια;

Ο παππούς

Η γιαγιά

Ο μπαμπάς

Η μαμά

Κάποιος άλλος

3. Ποιο από τα δυο παραμύθια σου αρέσει περισσότερο;

Το παραμύθι «Η βασιλοπούλα που ήταν κρυμμένη κάτω από τη γη»;

Το παραμύθι «Το όνειρο του απείρου»;

4. Σου αρέσουν τα παραμύθια με ήρωα άνδρα ή τα παραμύθια με γυναίκα ηρώιδα; Γιατί;

.....

.....

.....

**Σας ευχαριστώ
για τη βοήθειά σας!**

Ζεπάτου Πετρούλα

ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ

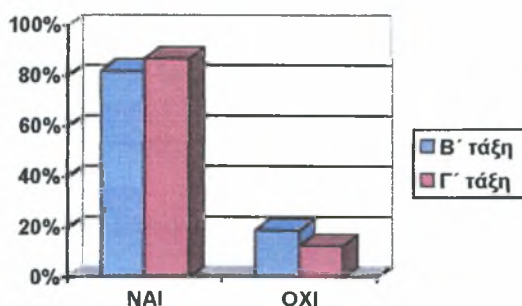
Η ανάλυση των αποτελεσμάτων στηρίχθηκε στην ποσοστιαία ανάλυση των απαντήσεων που έδωσαν οι μαθητές και οι μαθήτριες της Β΄ και Γ΄ τάξης σε καθεμιά από τις τέσσερις ερωτήσεις.

Στη Β΄ τάξη, αναφορικά με την πρώτη ερώτηση: «σου αφηγούνται λαϊκά παραμύθια στο σπίτι», το 82% των παιδιών ότι ακούει λαϊκά παραμύθια και το 19% ότι δεν ακούει.

Στη Γ΄ τάξη το 87% των παιδιών απάντησε ότι ακούει λαϊκά παραμύθια και το 13% ότι δεν ακούει.

1^η ερώτηση: «Σου αφηγούνται λαϊκά παραμύθια στο σπίτι;»

Απαντήσεις	ΝΑΙ	ΟΧΙ
Β΄ τάξη	82%	19%
Γ΄ τάξη	87%	13%

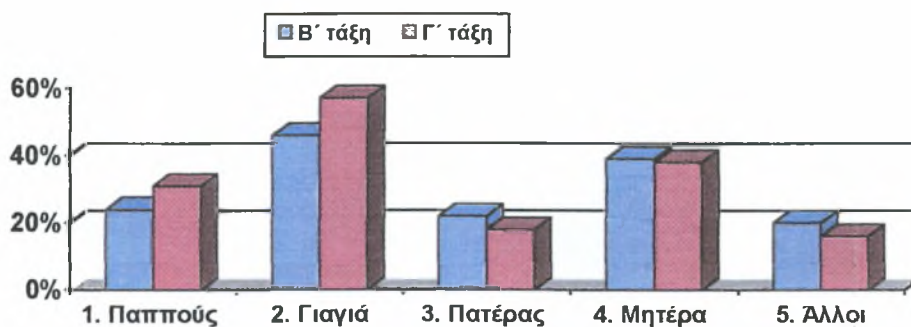
Στη δεύτερη ερώτηση «Ποιος σου αφηγείται συνήθως παραμύθια» είχαμε τις εξής απαντήσεις:

Στη Β΄ τάξη, το πρόσωπο του παππού ως αφηγητή εμφανίζεται με ποσοστό συχνότητας 24%, της γιαγιάς με 46%, του μπαμπά με 22%, της μαμάς με 39% και των άλλων προσώπων με ποσοστό συχνότητας 20%.

Στη Γ' τάξη, το πρόσωπο του παππού ως αφηγητή εμφανίζεται με ποσοστό συχνότητας 31%, της γιαγιάς με 57%, του μπαμπά με 18%, της μαμάς με 38% και των άλλων προσώπων με ποσοστό συχνότητας 16%.

2^η ερώτηση: «Ποιος σου αφηγείται συνήθως παραμύθια;»

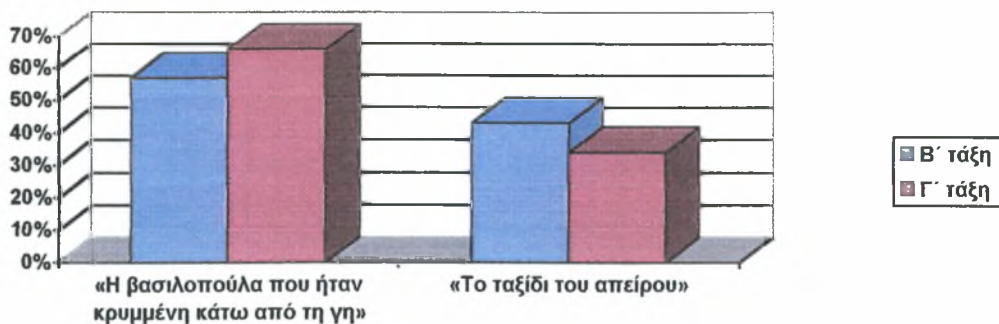
Απαντήσεις	1. Παππούς	2. Γιαγιά	3. Πατέρας	4. Μητέρα	5. Άλλοι
Β' τάξη	24%	46%	22%	39%	20%
Γ' τάξη	31%	57%	18%	38%	16%

Στην Τρίτη ερώτηση: «Ποιο από τα δυο παραμύθια σου αρέσει περισσότερο, το παραμύθι «Η βασιλοπούλα που ήταν κρυμμένη κάτω από τη γη», (που είναι λαϊκό) ή το παραμύθι «Το ταξίδι του απείρου» (που είναι έντεχνο)», το 57% των παιδιών της Β' τάξης προτιμάει το λαϊκό παραμύθι και το 43% το έντεχνο. Στην Γ' τάξη το 66% των παιδιών προτιμάει το λαϊκό παραμύθι και το 34% το έντεχνο.

3^η ερώτηση: « Ποιο παραμύθι σου αρέσει περισσότερο»

Απαντήσεις	«Η βασιλοπούλα που ήταν κρυμμένη κάτω από τη γη»	«Το ταξίδι του απείρου»
Β' τάξη	57%	43%
Γ' τάξη	66%	34%

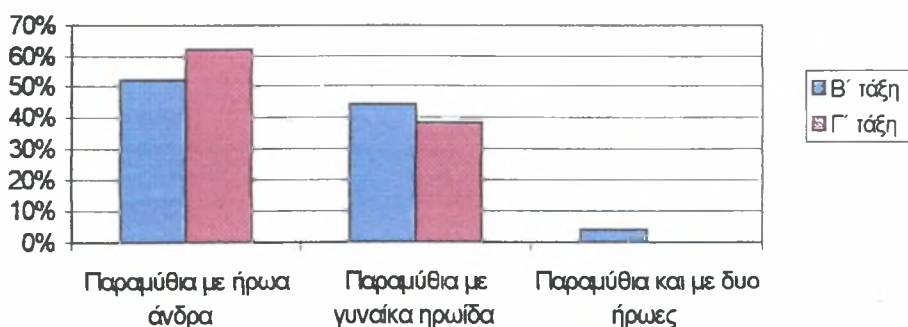

Στην τέταρτη ερώτηση: «Σου αρέσουν τα παραμύθια με ήρωα άνδρα ή τα παραμύθια με ηρώιδα γυναίκα, γιατί;», στη Β' τάξη το 52% των παιδιών προτιμάει παραμύθια με ήρωα άνδρα, το 44% με γυναίκα ηρώιδα και ένα 4% προτιμάει παραμύθια και με τους δυο ήρωες. Στη Γ' τάξη το 62% των παιδιών προτιμάει παραμύθια μη ήρωα άνδρα και το 38% των παιδιών με ηρώιδα γυναίκα.

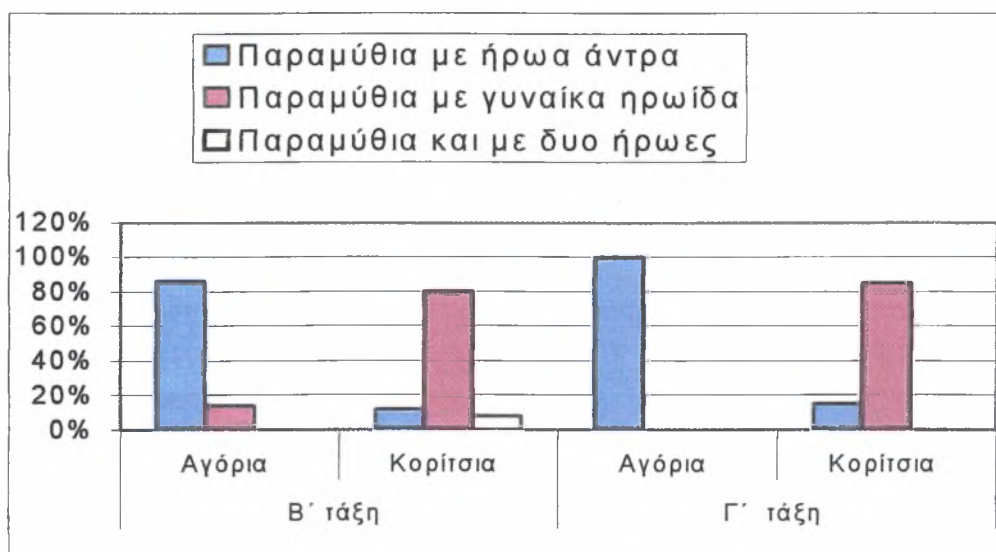
Στην ίδια ερώτηση, το 86% των αγοριών της Β' τάξης προτιμάει παραμύθια με ήρωα άνδρα και το 14% με γυναίκα ηρώιδα. Το 80% των κοριτσιών προτιμάει παραμύθια με γυναίκα ηρώιδα, το 12% με ήρωα άνδρα και το 8% προτιμάει παραμύθια και με τους δυο ήρωες. Στη Γ' τάξη όλα τα αγόρια (100%) προτιμούν παραμύθια με ήρωα άνδρα. Το 85% των κοριτσιών προτιμάει παραμύθια με γυναίκα ηρώιδα και το 15% με ήρωα άνδρα.

4^η ερώτηση: «Σου αρέσουν παραμύθια με ήρωα άνδρα ή με γυναίκα ηρώιδα;»

Απαντήσεις	Παραμύθια με ήρωα άνδρα	Παραμύθια με γυναίκα ηρώιδα	Παραμύθια και με δυο ήρωες
Β' τάξη	52%	44%	4%
Γ' τάξη	62%	38%	—

	Απαντήσεις	Παραμύθια με ήρωα άνδρα	Παραμύθια με γυναίκα ηρωίδα	Παραμύθια και με δυο ήρωες
Β' τάξη	Αγόρια	86%	14%	–
	Κορίτσια	12%	80%	8%
Γ' τάξη	Αγόρια	100%	–	–
	Κορίτσια	15%	85%	–

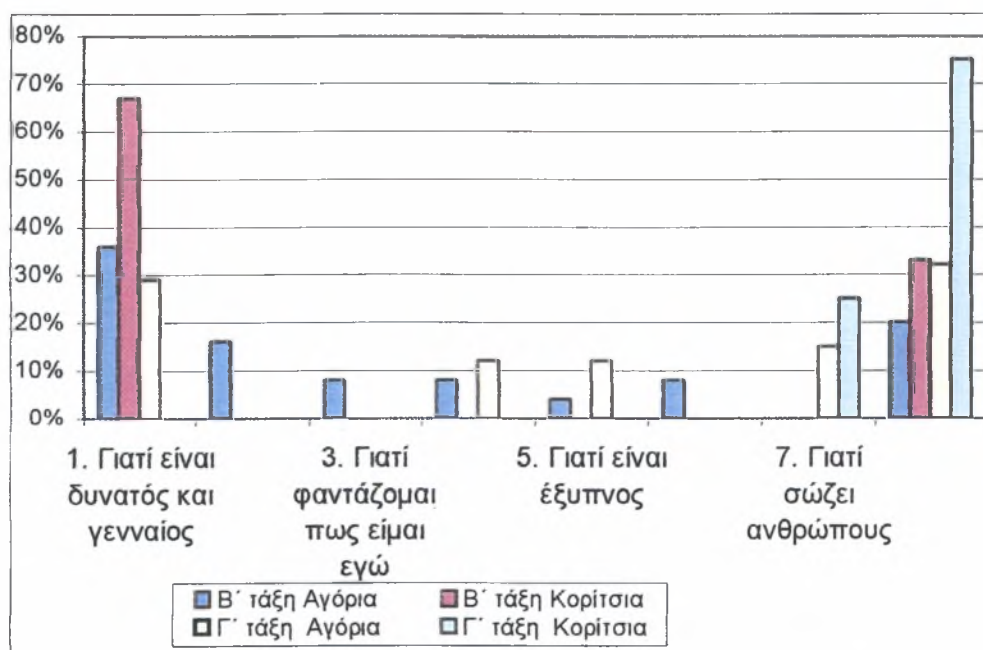
Επίσης, στην ίδια ερώτηση σχετικά με το λόγο που προτιμούν παραμύθια με ήρωα άνδρα, στη **Β' τάξη**, το 36% των αγοριών και το 67% των κοριτσιών απάντησε «γιατί είναι δυνατός και γενναίος», το 16% των αγοριών «γιατί πολεμάει το κακό», το 8% των αγοριών «γιατί φαντάζομαι πως είμαι εγώ», το 8% των αγοριών «γιατί είναι αγόρι σαν κι εμένα», το 4% των αγοριών «γιατί είναι έξυπνος», το 8% των αγοριών «γιατί θέλω να του μοιάσω», το 20% των αγοριών και το 33% των κοριτσιών για άλλους λόγους.

Στη **Γ' τάξη**, το 29% των αγοριών απάντησε «γιατί είναι δυνατός και γενναίος», το 12% «γιατί είναι έξυπνος», το 12% «γιατί είναι αγόρι σαν κι εμένα», το 15% των αγοριών και το 25% των κοριτσιών «γιατί σώζει ανθρώπους», το 32% των αγοριών και το 75% των κοριτσιών για άλλους λόγους.

«Για ποιο λόγο προτιμούν τα παραμύθια με ήρωα άντρα»

	Απαντήσεις	1. Γιατί είναι δυνατός και γενναίος	2. Γιατί πολεμάει το κακό	3. Γιατί φαντάζομαι πως είμαι εγώ	4. Γιατί είναι αγόρι σαν κι εμένα
Β' τάξη	Αγόρια	36%	16%	8%	8%
	Κορίτσια	67%	—	—	—
Γ' τάξη	Αγόρια	29%	—	—	12%
	Κορίτσια	—	—	—	—

	Απαντήσεις	5. Γιατί είναι έξυπνος	6. Γιατί θέλω να του μοιάσω	7. Γιατί σώζει ανθρώπους	8. Άλλοι λόγοι
Β' τάξη	Αγόρια	4%	8%	—	20%
	Κορίτσια	—	—	—	33%
Γ' τάξη	Αγόρια	12%	—	15%	32%
	Κορίτσια	—	—	25%	75%

Σχετικά με το λόγο που προτιμούν παραμύθια με γυναίκα ηρωίδα, στη Β' τάξη το 45% των κοριτσιών και το 25% των αγοριών απάντησε «γιατί είναι όμορφη», το 25% των αγοριών «γιατί είναι καλή», το 10% των κοριτσιών και

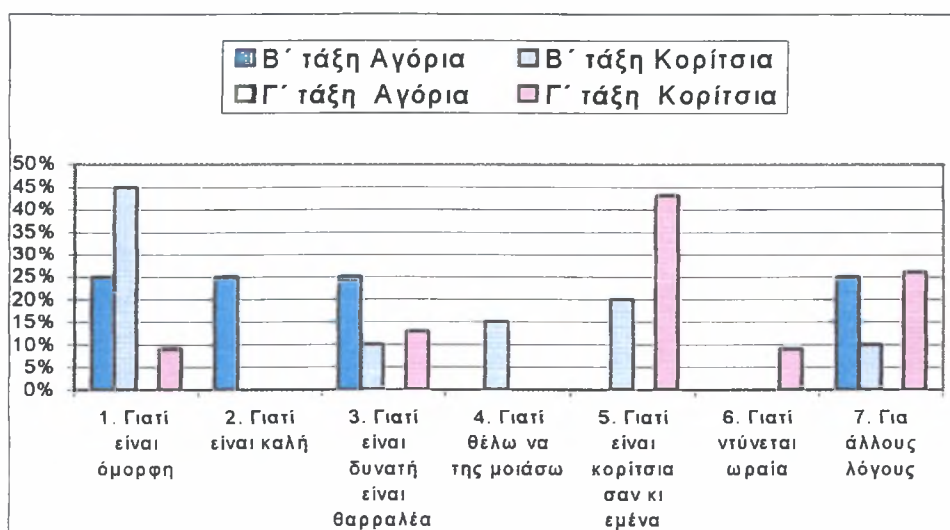
το 25% των αγοριών «γιατί είναι δυνατή», το 15% των κοριτσιών «γιατί θέλω να της μοιάσω», το 20% των κοριτσιών «γιατί είναι κορίτσι σαν κι εμένα», το 10% των κοριτσιών και το 25% των αγοριών για άλλους λόγους.

Στην Γ' τάξη, το 13% των κοριτσιών απάντησε «γιατί είναι δυνατή και θαρραλέα», το 9% «γιατί είναι όμορφη», το 43% «γιατί είναι κορίτσι σαν κι εμένα», το 9% γιατί ντύνεται ωραία και το 26% για άλλους λόγους.

«Για ποιο λόγο προτιμούν παραμύθια με γυναίκα ηρωίδα»

Απαντήσεις		1. Γιατί είναι όμορφη	2. Γιατί είναι καλή	3. Γιατί είναι δυνατή είναι θαρραλέα	4. Γιατί θέλω να της μοιάσω
Β' τάξη	Αγόρια	25%	25%	25%	–
	Κορίτσια	45%	–	10%	15%
Γ' τάξη	Αγόρια	–	–	–	–
	Κορίτσια	9%	–	13%	–

Απαντήσεις		5. Γιατί είναι κορίτσι σαν κι εμένα	6. Γιατί ντύνεται ωραία	7. Για άλλους λόγους
Β' τάξη	Αγόρια	–	–	25%
	Κορίτσια	20%	–	10%
Γ' τάξη	Αγόρια	–	–	–
	Κορίτσια	43%	9%	26%

Ανάλυση αποτελεσμάτων – Συμπεράσματα

Μέσα από την ανάλυση των αποτελεσμάτων παρατηρήσαμε, αναφορικά με την πρώτη ερώτηση ότι τα περισσότερα παιδιά της Β΄ τάξης ακούν λαϊκά παραμύθια στο σπίτι. Το ίδιο συμβαίνει και στην Γ΄ τάξη με λίγο μεγαλύτερο ποσοστό. Αυτό ίσως να οφείλεται στο γεγονός ότι τα μέλη της οικογένειας γνωρίζουν καλύτερα λαϊκά παραμύθια και προτιμούν να τα αφηγούνται στα παιδιά.

Στη δεύτερη ερώτηση η γιαγιά είναι κυρίως το πρόσωπο που αφηγείται παραμύθια. Ακολουθεί η μητέρα, ο παππούς και ο πατέρας. Το ίδιο περίπου συμβαίνει και στην Γ΄ τάξη μόνο που υποχωρεί ο αφηγηματικός ρόλος των γονέων, ίσως γιατί δεν έχουν το χρόνο λόγω επαγγελματικών υποχρεώσεων ή γιατί δεν γνωρίζουν λαϊκά παραμύθια. Επίσης, άξιο παρατήρηση είναι ότι και στις δυο τάξεις η γιαγιά και η μητέρα ως αφηγήτριες εμφανίζονται με το μεγαλύτερο ποσοστό συχνότητας, πιθανόν γιατί τα παιδιά αισθάνονται πιο δεμένα με τη μητέρα και τη γιαγιά τους.

Στην τρίτη ερώτηση, το μεγαλύτερο ποσοστό των παιδιών της Β΄ τάξης, προτιμάει το λαϊκό παραμύθι. Το ίδιο παρατηρείται και στη Γ΄ τάξη με μεγαλύτερο ποσοστό. Η προτίμηση των παιδιών και των δυο τάξεων στα λαϊκά παραμύθια ίσως να οφείλεται στο γεγονός ότι αρέσουν ακόμη στα παιδιά παραμύθια με βασιλοπούλες, βασιλόπουλα, μάγισσες, νεράιδες.

Στην τέταρτη ερώτηση, το μεγαλύτερο ποσοστό των παιδιών της Β΄ τάξης και της Γ΄, με μια αύξηση όμως, προτιμάει παραμύθια με ήρωα άνδρα και τα υπόλοιπα παιδιά με γυναίκα ηρωίδα, ποσοστό που μειώνεται στη Γ΄ τάξη. Ειδικότερα, στη Β΄ τάξη τα περισσότερα αγόρια προτιμούν παραμύθια με ήρωα άνδρα και ένα μικρό ποσοστό με γυναίκα ηρωίδα. Τα περισσότερα κορίτσια προτιμούν παραμύθια με γυναίκα ηρωίδα, ένα μικρό ποσοστό με ήρωα άνδρα και ένα ακόμη μικρότερο ποσοστό κοριτσιών προτιμάει παραμύθια και με τους δυο ήρωες.

Στην Γ΄ τάξη, όλα τα αγόρια προτιμούν παραμύθια με ήρωα άνδρα. Τα περισσότερα κορίτσια προτιμούν παραμύθια με γυναίκα ηρωίδα κι ένα μικρό ποσοστό παραμύθια με ήρωα άνδρα. Το γεγονός αυτό μας οδηγεί στο συμπέρασμα ότι τα αγόρια ταυτίζονται σε μεγάλο βαθμό με τους ήρωες άνδρες και τα κορίτσια με τις γυναίκες ηρωίδες. Καθώς τα παιδιά μεγαλώνουν η ταύτιση παρατηρείται σε μεγαλύτερο βαθμό.

Όσον αφορά το λόγο που προτιμούν τα παιδιά παραμύθια με ήρωα άνδρα ή παραμύθια με γυναίκα ηρωίδα, παρατηρήσαμε ότι τα αγόρια και των δυο τάξεων δίνουν σημασία κυρίως στη δύναμη, τη γενναιότητα και την εξυπνάδα του ήρωα. Επίσης, προτιμούν τον ήρωα άνδρα γιατί τοποθετούν τον εαυτό τους στη θέση του ήρωα, ταυτίζονται δηλαδή με την προσωπικότητα και τον χαρακτήρα του. Τα κορίτσια που προτιμούν παραμύθια με ήρωα άνδρα δίνουν, επίσης, ιδιαίτερη σημασία στη δύναμη και τη γενναιότητα του ήρωα.

Στη Β΄ τάξη, τα περισσότερα κορίτσια που προτιμούν παραμύθια με γυναίκα ηρωίδα, δίνουν σημασία κυρίως στην ομορφιά της, δηλαδή σε εξωτερικά χαρακτηριστικά. Υπάρχει όμως κι ένα ποσοστό που αναφέρεται στην εξυπνάδα και την καλοσύνη της. Επιπλέον, προτιμούν την γυναίκα ηρωίδα γιατί θέλουν να της μοιάσουν και γιατί ταυτίζονται με τον εαυτό τους με εκείνη.

Στην Γ΄ τάξη όμως, το μικρότερο ποσοστό των κοριτσιών αναφέρεται στην ομορφιά της γυναίκας ηρωίδας, το μεγαλύτερο προτιμάει παραμύθια με γυναίκα ηρωίδα γιατί ταυτίζεται με εκείνη. Επίσης, ένα ποσοστό των κοριτσιών αναφέρεται στη δύναμη και τη γενναιότητα της ηρωίδας.

Γενικά, καταλήγουμε στο συμπέρασμα ότι τα παιδιά εξακολουθούν να ακούν λαϊκά παραμύθια στο σπίτι τους και προτιμούν περισσότερο το λαϊκό από το έντεχνο παραμύθι. Ακόμη, παρατηρήθηκε ότι τα αγόρια ταυτίζονται με τους ήρωες των παραμυθιών και τα κορίτσια με τις ηρωίδες. Σχετικά με το λόγο που αναφέρουν τα παιδιά, τα αγόρια επικεντρώνονται κυρίως σε στοιχεία της προσωπικότητας του ήρωα, ενώ τα κορίτσια στην εξωτερική ομορφιά της ηρωίδας.

Β΄ ΜΕΡΟΣ

Στόχοι – υποθέσεις έρευνας

Η παρούσα έρευνα περιελάμβανε και τη συμπλήρωση ερωτηματολογίων από νηπιαγωγούς, δασκάλους και δασκάλες. Στόχος μου ήταν να διαπιστωθεί αν οι νηπιαγωγοί και οι δάσκαλοι αφηγούνται λαϊκά παραμύθια. Ακόμη, να διερευνηθεί ποια είναι η γνώμη τους για τα λαϊκά παραμύθια, για τους ήρωες και τις ηρωίδες τους, για τις γυναικείες μορφές των λαϊκών παραμυθιών και ποιες από αυτές προτιμούν περισσότερο τα παιδιά. Όσον αφορά, τα ερωτηματολόγια των νηπιαγωγών, στόχος μου ήταν να δω ποια είναι η γνώμη τους για τα λαϊκά παραμύθια που περιέχουν γυναικείες μορφές, καθώς επίσης ποια παραμύθια προτιμούν τα παιδιά.

Βάση λοιπόν αυτών των στόχων, έθεσα κάποιες υποθέσεις, που είναι οι εξής:

- ✓ Ποια παραμύθια προτιμούν τα παιδιά
- ✓ Αν αφηγούνται λαϊκά παραμύθια στα παιδιά
- ✓ Ποια η γνώμη τους για τα λαϊκά παραμύθια
- ✓ Αν υπάρχουν βιβλία με λαϊκά παραμύθια, και που είναι αυτά
- ✓ Ποιους ήρωες / ηρωίδες προτιμούν τα παιδιά
- ✓ Ποια η γνώμη τους για τις γυναικείες μορφές των λαϊκών παραμυθιών, για τα παραμύθια που περιέχουν γυναικείες μορφές και ποιες από αυτές προτιμούν περισσότερο τα παιδιά

Μεθοδολογία

Η συγκεκριμένη έρευνα απευθυνόταν σε νηπιαγωγούς, δασκάλους και δασκάλες. Οι παιδικού σταθμοί, τα νηπιαγωγεία και τα Δημοτικά Σχολεία που επισκέφθηκα για να πραγματοποιηθεί η έρευνά μου ήταν τα παρακάτω:

Παιδικόί Σταθμοί

1. Παιδικός Σταθμός «Αρίων»
2. Παιδικός Σταθμός «Γ. Δήμου»

Νηπιαγωγεία

1. 6^ο Νηπιαγωγείο Ν. Ιωνίας
2. 6^ο Νηπιαγωγείο Βόλου
3. 10^ο Νηπιαγωγείο Βόλου
4. 11^ο Νηπιαγωγείο Βόλου
5. 12^ο Νηπιαγωγείο Βόλου
6. 13^ο Νηπιαγωγείο Βόλου
7. 14^ο Νηπιαγωγείο Βόλου
8. 17^ο Νηπιαγωγείο Βόλου
9. 19^ο Νηπιαγωγείο Βόλου
10. 20^ο Νηπιαγωγείο Βόλου
11. 22^ο Νηπιαγωγείο Βόλου
12. 24^ο Νηπιαγωγείο Βόλου
13. 26^ο Νηπιαγωγείο Βόλου
14. 29^ο Νηπιαγωγείο Βόλου
15. 32^ο Νηπιαγωγείο Βόλου
16. 33^ο Νηπιαγωγείο Βόλου

Δημοτικά Σχολεία

1. 1^ο Δημοτικό Σχολείο Αγριάς
2. 2^ο Δημοτικό Σχολείο Αγριάς
3. 4^ο Δημοτικό Σχολείο Βόλου
4. 7^ο Δημοτικό Σχολείο Βόλου
5. 9^ο Δημοτικό Σχολείο Βόλου
6. 13^ο Δημοτικό Σχολείο Βόλου
7. 18^ο Δημοτικό Σχολείο Βόλου
8. 19^ο Δημοτικό Σχολείο Βόλου
9. 21^ο Δημοτικό Σχολείο Βόλου
10. 22^ο Δημοτικό Σχολείο Βόλου
11. 32^ο Δημοτικό Σχολείο Βόλου

Δείγμα

Στην έρευνα συμμετείχαν συνολικά 33 νηπιαγωγοί και 33 δάσκαλοι / ες. Η έρευνα διήρκησε από 6 Μαρτίου ως 24 Απριλίου 2002. Το δείγμα επιλέχθηκε τυχαία.

Έργα

Χρησιμοποιήθηκαν δυο ερωτηματολόγια: το ένα απευθυνόταν στους /στις νηπιαγωγούς και περιείχε έξι (6) ερωτήσεις σχετικά με το λαϊκό παραμύθι και τη γυναικεία παρουσία σ' αυτό, και το άλλο στους / στις δασκάλους / ες και περιείχε πέντε (5) ερωτήσεις σχετικές πάλι με το λαϊκό παραμύθι και τη γυναικεία παρουσία.

Διαδικασία

Έδινά στους νηπιαγωγούς και στους / στις δασκάλους /ες τα αντίστοιχα ερωτηματολόγια, επεξηγούσα τις ερωτήσεις, κι ύστερα από κάποιο χρονικό διάστημα, πήγαινα πάλι στους παιδικούς σταθμούς, τα νηπιαγωγεία και τα Δημοτικά Σχολεία και μου τα επέστρεφαν συμπληρωμένα.

**ΕΡΩΤΗΜΑΤΟΛΟΓΙΟ
ΠΡΟΣ ΤΟΥΣ / ΤΙΣ ΝΗΠΙΑΓΩΓΟΥΣ**

ΘΕΜΑ: Το λαϊκό παραμύθι και η παρουσία της γυναικείας μορφής σ' αυτό.

Όνοματεπώνυμο: .....

Νηπιαγωγείο: .....

Ημερομηνία: .....

Ερωτήσεις

1. Ποια παραμύθια προτιμούν τα παιδιά;

.....
.....

2. Διαβάζετε λαϊκά παραμύθια στα παιδιά;

.....
.....

3. Ποια η γνώμη σας για τα λαϊκά παραμύθια;

.....
.....
.....

4. Υπάρχουν βιβλία με λαϊκά παραμύθια στη γωνιά της βιβλιοθήκης και ποια είναι αυτά;

.....
.....
.....

5. Προτιμούν τα παιδιά παραμύθια που περιέχουν γυναικείες μορφές; Αν ναι ποιες γυναικείες μορφές θέλουν να περιέχουν τα παραμύθια αυτά;

.....
.....
.....

6. Ποια η γνώμη σας για τα λαϊκά παραμύθια που περιέχουν γυναικείες μορφές;

.....
.....
.....

**Σας ευχαριστώ
για τη βοήθειά σας !**

Ζεπάτου Πετρούλα

**ΕΡΩΤΗΜΑΤΟΛΟΓΙΟ
ΠΡΟΣ ΤΟΥΣ / ΤΙΣ ΔΑΣΚΑΛΟΥΣ / ΕΣ**

ΘΕΜΑ: Το λαϊκό παραμύθι και η παρουσία της γυναικείας μορφής σ' αυτό.

Όνοματεπώνυμο: .....

Σχολείο: .....

Τάξη: .....

Ημερομηνία: .....

Ερωτήσεις

1. Αφηγείστε λαϊκά παραμύθια στα παιδιά;

.....
.....
.....

2. Ποια η γνώμη σας για τα λαϊκά παραμύθια στα πλαίσια της εκπαιδευτικής διαδικασίας;

.....
.....
.....

3. Υπάρχουν βιβλία με λαϊκά παραμύθια στη βιβλιοθήκη σας και ποια είναι αυτά;

.....
.....
.....

4. Ποιοι ήρωες / ηρωίδες των λαϊκών παραμυθιών , κατά τη γνώμη σας αρέσουν περισσότερο στα παιδιά; Γιατί;

.....
.....
.....

5. Ποια η γνώμη σας για τις γυναικείες μορφές των λαϊκών παραμυθιών; Ποιες από αυτές προτιμούν περισσότερο τα παιδιά;

.....
.....
.....

**Σας ευχαριστώ
για τη βοήθειά σας !**

Ζεπάτου Πετρούλα

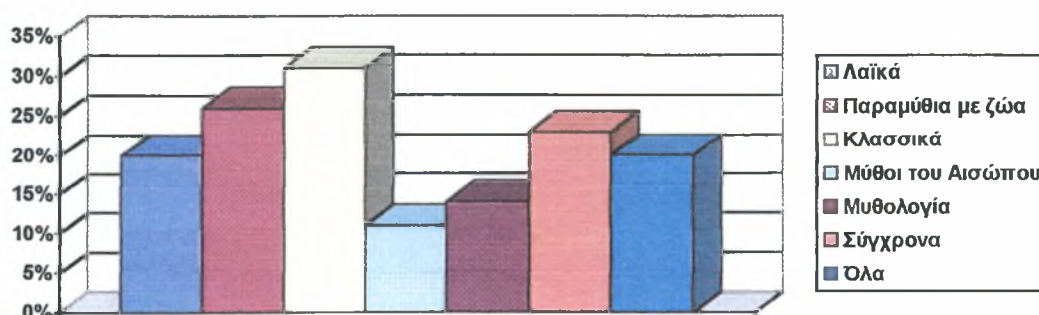
ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ

Η ανάλυση των αποτελεσμάτων στηρίχθηκε στην ανάλυση των απαντήσεων που έδωσαν οι νηπιαγωγοί και οι δάσκαλοι / ες στις αντίστοιχες ερωτήσεις. Συγκεκριμένα:

Στην πρώτη ερώτηση, που αφορά τους / τις νηπιαγωγούς «Ποια παραμύθια προτιμούν τα παιδιά», τα λαϊκά παραμύθια εμφανίζονται με ποσοστό συχνότητας 20%, τα παραμύθια με ζώα με 26%, τα κλασσικά με 31%, οι μύθοι του Αισώπου με 11%, η μυθολογία με 14%, τα σύγχρονα με 23% κι όλα τα παραμύθια εμφανίζονται με ποσοστό συχνότητας 20%.

«Ποια παραμύθια προτιμούν τα παιδιά»

Λαϊκά *	20%
Παραμύθια με ζώα*	26%
Κλασσικά *	31%
Μύθοι του Αισώπου	11%
Μυθολογία	14%
Σύγχρονα	23%
Όλα	20%

* Με τον όρο «λαϊκά παραμύθια», εννοούμε τα ελληνικά λαϊκά παραμύθια.

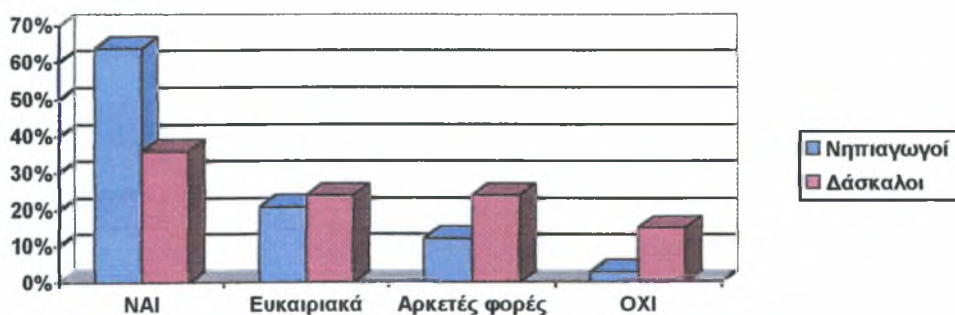
* Με τον όρο «παραμύθια με ζώα», εννοούμε τα παραμύθια, όπου πρωταγωνιστούν ζώα.

* Με τον όρο «κλασσικά παραμύθια», εννοούμε τα παραμύθια των αδερφών Grimm, του Andersen.

Στην ερώτηση: «Αφηγείστε λαϊκά παραμύθια στα παιδιά», το 64% των νηπιαγωγών και το 36% των δασκάλων αφηγείται λαϊκά παραμύθια, το 21% των νηπιαγωγών και το 24% των δασκάλων αφηγείται ευκαιριακά, το 12% των νηπιαγωγών και το 24% των δασκάλων αφηγείται αρκετές φορές, και τέλος το 3% των νηπιαγωγών και το 15% των δασκάλων δεν αφηγείται λαϊκά παραμύθια.

«Αφηγείστε λαϊκά παραμύθια στα παιδιά;»

Απαντήσεις	ΝΑΙ	Ευκαιριακά	Αρκετές φορές	ΟΧΙ
Νηπιαγωγοί	64%	21%	12%	3%
Δάσκαλοι	36%	24%	24%	15%

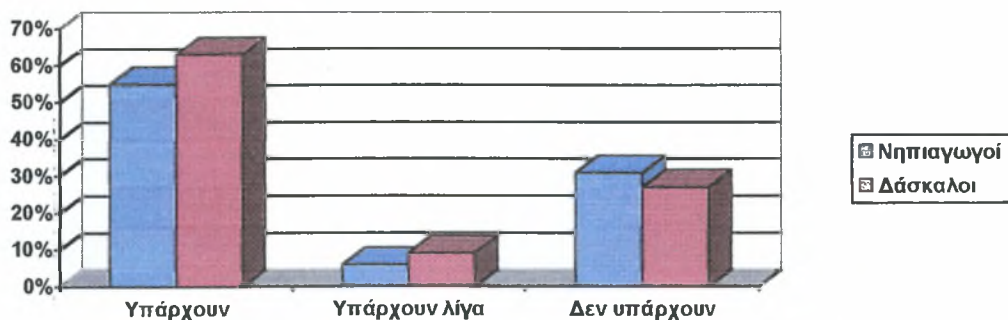

Στην ερώτηση: «Υπάρχουν βιβλία με λαϊκά παραμύθια στη γωνιά της βιβλιοθήκης ή στη βιβλιοθήκη σας», το 55% των νηπιαγωγών και το 63% των δασκάλων απάντησε ότι υπάρχουν βιβλία με λαϊκά παραμύθια, το 6% των

νηπιαγωγών και το 9% των δασκάλων απάντησε ότι υπάρχουν λίγα και το 31% των νηπιαγωγών και το 27% των δασκάλων απάντησε ότι δεν υπάρχουν.

«Υπάρχουν βιβλία με λαϊκά παραμύθια στη γωνιά της βιβλιοθήκης ή στη βιβλιοθήκη σας»

Απαντήσεις	Υπάρχουν	Υπάρχουν λίγα	Δεν υπάρχουν
Νηπιαγωγοί	55%	6%	31%
Δάσκαλοι	63%	9%	27%

Οι απαντήσεις των νηπιαγωγών και των δασκάλων σχετικά με το «Ποια βιβλία με λαϊκά παραμύθια έχουν στη γωνιά της βιβλιοθήκης ή στη βιβλιοθήκη του», παρουσιάζονται συγκεντρωτικά στους δυο επόμενους πίνακες. Ο πρώτος πίνακας περιέχει τις απαντήσεις των νηπιαγωγών και ο δεύτερος πίνακας τις απαντήσεις των δασκάλων. Πρέπει να επισημάνω ότι στα περισσότερα βιβλία δεν αναφέρονται οι συγγραφείς και οι εκδόσεις.

<u>Τίτλος βιβλίου – παραμυθιού</u>
1. Λαϊκά παραμύθια για μικρά παιδιά του Β. Δ. Αναγνωστόπουλου, εκδ: Καστανιώτη
2. Ιστορίες με τον παππού Νικόδημο
3. Ο Γιάννης που δεν ήξερε το φόβο
4. Η χρυσομαλλούσα και οι τρεις αρκούδες
5. Ο ρόκα της γιαγιάς
6. Οι δώδεκα μήνες και το βαρέλι τους
7. Το χρυσόψαρο
8. Ο μαθητής
9. Η κόρη στον πόλεμο
10. Ο στρατηγός Πλακίδας
11. Δώδεκα μήνες
12. Η κυρά – καλή και οι δώδεκα μήνες
13. Ο κόκορας της γιαγιάς
14. Ο φτωχός και τα γρόσια
15. Ανθολόγιο

<u>Τίτλος βιβλίου – παραμυθιού</u>
1. Διαλεχτά παραμύθια
2. Ήλιος, ήλιος και βροχή της Ζωής Βαλάση
3. Ελληνικά λαϊκά παραμύθια του Χρήστου Σακελλαρίου
4. Παραμύθια της Θράκης, της Μ. Ασίας, της Κρήτης, της Κύπρου
5. Συλλογές παραμυθιών του Γ. Α. Μέγα, του Μ. Γ. Μερακλή, του Johann Georg von Hahn
6. Τοπικά παραμύθια της Θεσσαλίας
7. Το καραμελόδεντρο
8. Ο παγωμένος πρίγκιπας
9. Το πρώτο πράσινο βιβλίο με τα ζωτικά
10. Ο Γαβριήλ ο μυλωνάς και η κυρά – Μαριώ
11. Τα 25 ελληνικά παραμύθια, της Τασίας Καλογρίδου
12. Μια φορά κι έναν καιρό, της Μαρίας Κωνσταντοπούλου
13. 15 παραμύθια του Γιάννη Νεγρεπόντη
14. Σαν παραμύθι της Αυγής Παπάκου – Λαγού
15. 17 λαϊκά παραμύθια

Στην ερώτηση: «Ποια η γνώμη σας για τα λαϊκά παραμύθια», το 55% των νηπιαγωγών και το 18% των δασκάλων απάντησε ότι τα λαϊκά παραμύθια διασώζουν την παράδοση, τα ήθη, τα έθιμα και διαμορφώνουν αξίες. Το 21% των νηπιαγωγών και το 18% των δασκάλων απάντησε ότι τα λαϊκά παραμύθια είναι διδακτικά, το 15% των νηπιαγωγών και το 30% των δασκάλων ότι εμπλουτίζουν τη φαντασία των παιδιών, το 6% των νηπιαγωγών και το 27% των δασκάλων ότι ψυχαγωγούν και διασκεδάζουν τα παιδιά. Το 6% των νηπιαγωγών απάντησε ότι τα λαϊκά παραμύθια είναι έξυπνα, κατανοητά και πραγματικά, το 6% ότι είναι απλές ιστορίες με ωραίες εικόνες και το 6% ότι βοηθούν σε δραστηριότητες, όπως η δραματοποίηση. Το 6% των νηπιαγωγών και το 12% των δασκάλων απάντησε ότι βοηθούν στον εμπλουτισμό του

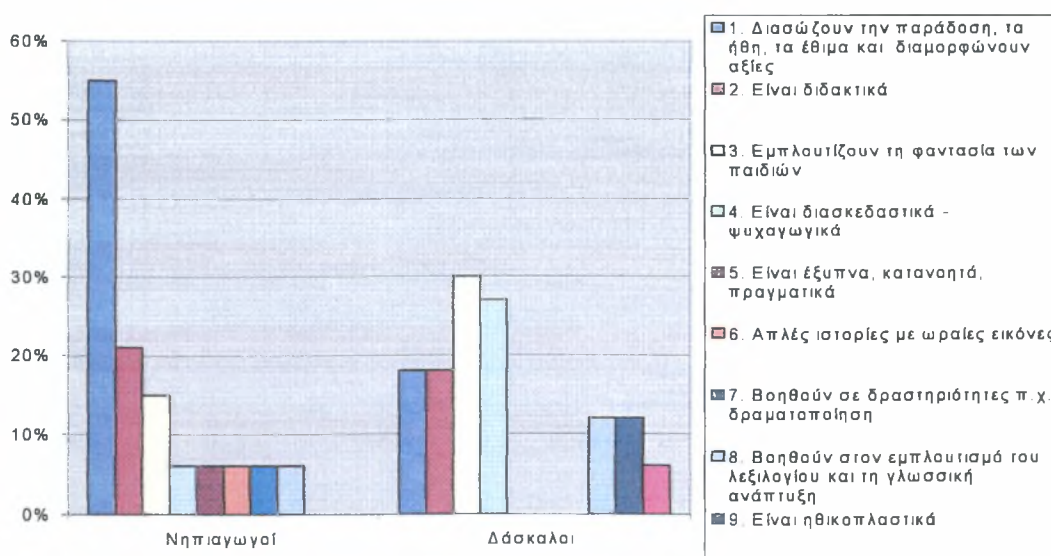
λεξιλογίου και τη γλωσσική ανάπτυξη. Τέλος, το 12% των δασκάλων απάντησε ότι είναι ηθικοπλαστικά και ένα 6% των δασκάλων ότι πρέπει να εντάσσονται στην εκπαιδευτική διαδικασία.

«Ποια η γνώμη σας για τα λαϊκά παραμύθια»

Απαντήσεις	1. Διασώζουν την παράδοση, τα ήθη, τα έθιμα και διαμορφώνουν αξίες	2. Είναι διδακτικά	3. Εμπλουτίζουν τη φαντασία των παιδιών
Νηπιαγωγοί	55%	21%	15%
Δάσκαλοι	18%	18%	30%

Απαντήσεις	4. Είναι διασκεδαστικά – ψυχαγωγικά	5. Είναι έξυπνα, κατανοητά, πραγματικά	6. Απλές ιστορίες με ωραίες εικόνες	7. Βοηθούν σε δραστηριότητες π.χ. δραματοποίηση
Νηπιαγωγοί	6%	6%	6%	6%
Δάσκαλοι	27%	–	–	–

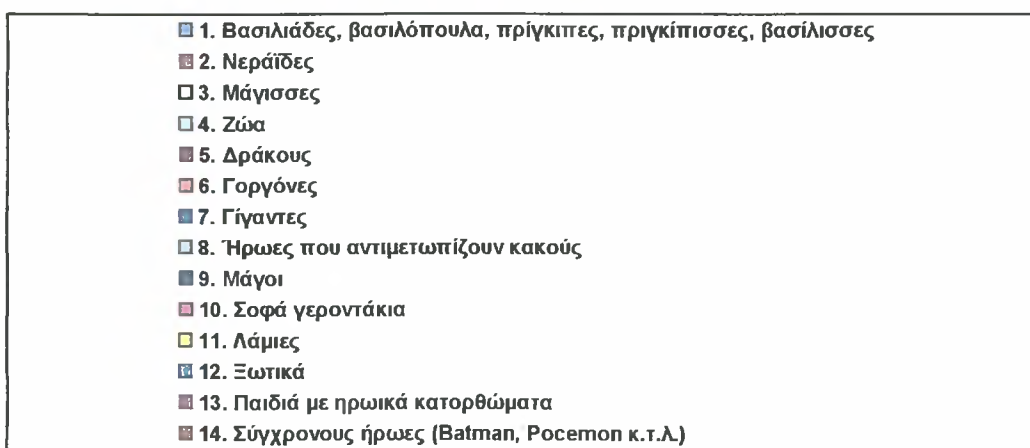
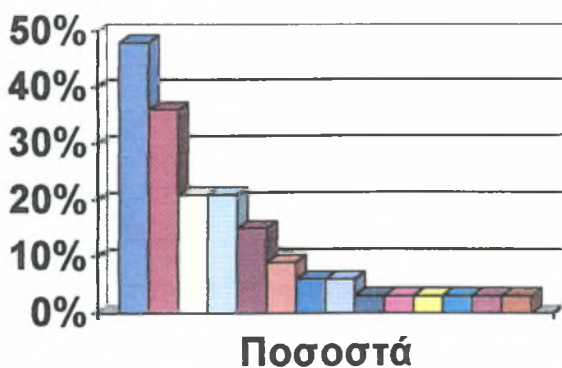
Απαντήσεις	8. Βοηθούν στον εμπλουτισμό του λεξιλογίου και τη γλωσσική ανάπτυξη	9. Είναι ηθικοπλαστικά	10. Να εντάσσεται στην παιδαγωγική διαδικασία
Νηπιαγωγοί	6%	–	–
Δάσκαλοι	12%	12%	6%

Στην ερώτηση που απευθύνονταν στους / στις δασκάλους / ες «Ποιοι ήρωες / ηρωίδες αρέσουν περισσότερο στα παιδιά», το 48% των δασκάλων απάντησε ότι τα παιδιά προτιμούν τους βασιλιάδες, τα βασιλόπουλα, τους πρίγκιπες, τις πριγκίπισσες και τις βασίλισσες. Το 36% απάντησε ότι προτιμούν τις νεράιδες, το 21% τις μάγισσες, το 21% τα ζώα, το 15% τους δράκους, το 9% τις Γοργόνες, το 6% τους γίγαντες, το 6% τους ήρωες που αντιμετωπίζουν τους κακούς, τα τέρατα, το 3% τους μάγους, το 3% τα σοφά γεροντάκια, το 3% τις λάμιες, το 3% τα ξωτικά, το 3% παιδιά που κάνουν ηρωικά κατορθώματα και τέλος το 3% των δασκάλων απάντησε ότι τα παιδιά προτιμούν τους σύγχρονους ήρωες (Batman, Pokemon κ.τ.λ.)

«Ποιοι ήρωες / ηρωίδες αρέσουν περισσότερο στα παιδιά;»

<u>Απαντήσεις</u>	<u>Ποσοστά</u>
1. Βασιλιάδες, βασιλόπουλα, πρίγκιπες, πριγκίπισσες, βασίλισσες	48%
2. Νεράιδες	36%
3. Μάγισσες	21%
4. Ζώα	21%
5. Δράκους	15%
6. Γοργόνες	9%
7. Γίγαντες	6%
8. Ήρωες που αντιμετωπίζουν κακούς	6%
9. Μάγοι	3%
10. Σοφά γεροντάκια	3%
11. Λάμιες	3%
12. Ξωτικά	3%
13. Παιδιά με ηρωικά κατορθώματα	3%
14. Σύγχρονους ήρωες (Batman, Pokemon κ.τ.λ.)	3%

Σχετικά με το λόγο που τα παιδιά προτιμούν τους ήρωες ή τις ηρωίδες των λαϊκών παραμυθιών, οι δάσκαλοι / ες απάντησαν κυρίως ότι τα παιδιά προτιμούν τους ήρωες που μπορούν να ταυτιστούν μαζί τους. Επίσης, τα παιδιά αγαπούν τους ήρωες που αντιπροσωπεύουν το καλό, το δίκαιο, που έχουν υπερφυσικές ικανότητες, δύναμη γιατί τους μεταφέρουν σε ονειρικές καταστάσεις. Επιπλέον, μέσα από τη συμπεριφορά των ηρώων, τα παιδιά θέλουν να βλέπουν να κυριαρχεί το καλό έναντι του κακού.

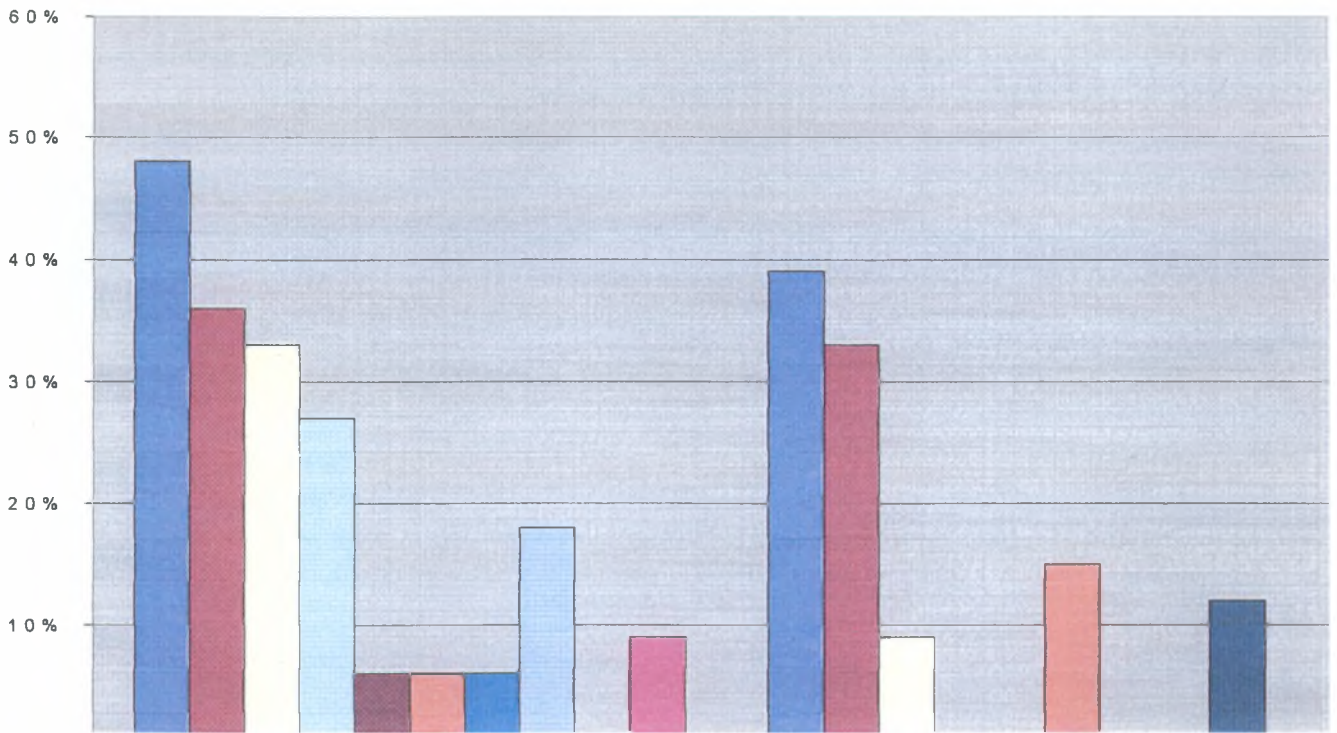
Η 5^η ερώτηση που περιέχεται στο ερωτηματολόγιο των δασκάλων αποτελείται βασικά από δυο ερωτήματα. Το δεύτερο ερώτημα «Ποιες γυναικείες μορφές προτιμούν περισσότερο τα παιδιά» συνδέεται με την πέμπτη ερώτηση που περιέχεται στο ερωτηματολόγιο των νηπιαγωγών. Γι' αυτό το λόγο η ανάλυση των ερωτήσεων θα περιλαμβάνει τις απαντήσεις και των νηπιαγωγών και των δασκάλων.

Στην ερώτηση λοιπόν «Ποιες γυναικείες μορφές προτιμούν περισσότερο τα παιδιά», το 48% των νηπιαγωγών απάντησε ότι τα παιδιά προτιμούν τις πριγκίπισσες, βασιλοπούλες και βασίλισσες, το 36% τις νεράιδες, το 33% την καλή μάγισσα, το 27% τη μητέρα, το 6% τη γοργόνα, το 6% της καλοσυνάτες, όμορφες και ευγενικές γυναικείες μορφές, το 6% την καλή αδερφή, το 18% τη μητριά, τη νονά, την έξυπνη ηρωίδα, την πονόψυχη γυναίκα, τη θεία και το μικρό κοριτσάκι. Επίσης, το 9% των νηπιαγωγών απάντησε ότι δεν έχουν διαπιστώσει τέτοια προτίμηση. Το 39% των δασκάλων απάντησε ότι τα παιδιά προτιμούν τις πριγκίπισσες, βασιλοπούλες και βασίλισσες, το 33% τις καλές νεράιδες, το 15% τις καλοσυνάτες, όμορφες και ευγενικές γυναικείες μορφές, το 9% τις καλές μάγισσες και το 12% των δασκάλων απάντησε ότι τα παιδιά προτιμούν τη μητέρα, τη γιαγιά, τις φτωχές κοπέλες που γίνονται πριγκίπισσες και τις γυναικείες μορφές που φορούν όμορφα και φανταχτερά ρούχα.

«Ποιες γυναικείες μορφές προτιμούν περισσότερο τα παιδιά»

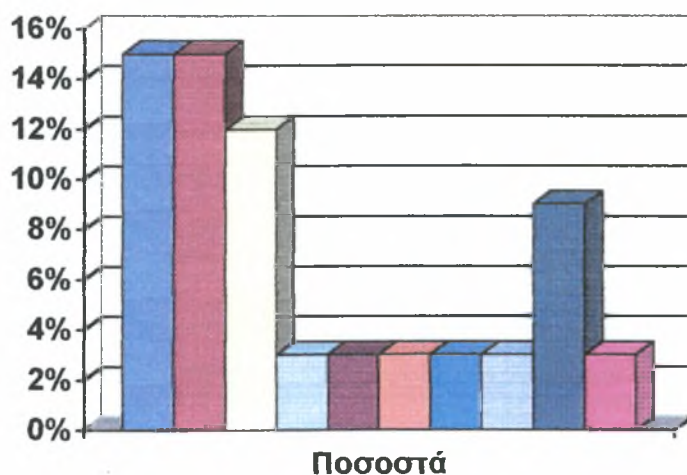
<u>Απαντήσεις</u>	<u>Νηπιαγωγοί</u>	<u>Δάσκαλοι</u>
1. Πριγκίπισσες, βασιλοπούλες, βασίλισσες	48%	39%
2. Νεράιδες	36%	33%
3. Καλές μάγισσες	33%	9%
4. Μητέρα	27%	–
5. Γοργόνα		
6. Καλοσυνάτες, όμορφες, ευγενικές γυναικείες μορφές	6%	15%
7. Καλή αδερφή	6%	–
8. Μητριά, νονά, έξυπνη ηρωίδα, πονόψυχη γυναίκα, θεία, μικρό κοριτσάκι	18%	–
9. Μητέρα, γιαγιά, φτωχές κοπέλες	–	12%
10. Δεν υπάρχει τέτοια προτίμηση	9%	–

Στην ερώτηση που απευθύνεται στους νηπιαγωγούς «Ποια η γνώμη σας για τα λαϊκά παραμύθια που περιέχουν γυναικείες μορφές» το 15% των νηπιαγωγών απάντησε ότι τα παραμύθια αυτά είναι αγαπητά στα παιδιά, το 15% ότι προβάλλουν το ρόλο και τη θέση της γυναίκας, το 12% ότι είναι πιο οικεία και κατανοητά, το 3% ότι είναι πιο ήπια, το 3% ότι παρουσιάζουν ακραίους χαρακτήρες, το 3% ότι είναι έξυπνα, τρυφερά, το 3% ότι είναι χρήσιμα και το 3% ότι παίρνουν μηνύματα. Επίσης, ένα 9% των νηπιαγωγών δεν απάντησε σ' αυτή την ερώτηση και ένα 3% δε διακρίνει διαφορά από τα άλλα παραμύθια.

Απαντήσεις	Ποσοστά
1. Είναι αγαπητά στα παιδιά	15%
2. Προβάλλουν το ρόλο και τη θέση της γυναίκας	15%
3. Είναι πιο οικεία και κατανοητά	12%
4. Είναι πιο ήπια	3%
5. Παρουσιάζουν ακραίους χαρακτήρες	3%
6. Είναι έξυπνα, τρυφερά	3%
7. Είναι χρήσιμα	3%
8. Περνούν μηνύματα	3%
9. Δεν απάντησαν	9%
10. Δεν διακρίνω διαφορά από τα άλλα παραμύθια	3%

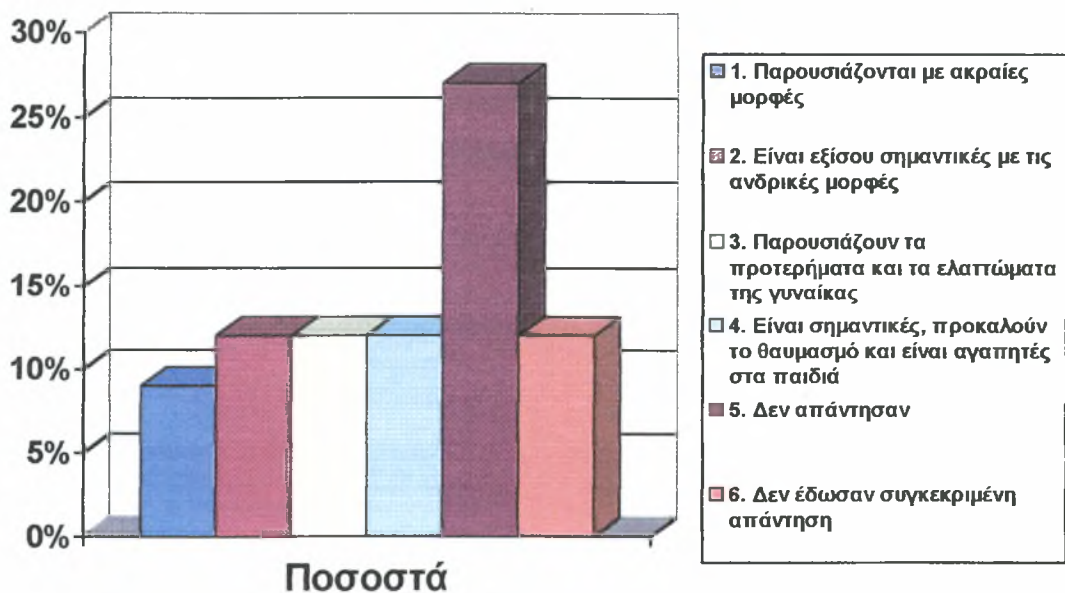

- 1. Είναι αγαπητά στα παιδιά
- 2. Προβάλλουν το ρόλο και τη θέση της γυναίκας
- 3. Είναι πιο οικεία και κατανοητά
- 4. Είναι πιο ήπια
- 5. Παρουσιάζουν ακραίους χαρακτήρες
- 6. Είναι έξυπνα, τρυφερά
- 7. Είναι χρήσιμα
- 8. Περνούν μηνύματα

Τέλος, στην ερώτηση που απευθύνεται στους / στις δασκάλους / ες «Ποια είναι η γνώμη σας για τις γυναικείες μορφές των λαϊκών παραμυθιών» το 27% δεν απάντησε και το 9% απάντησε όχι όμως συγκεκριμένα. Το 9% απάντησε ότι παρουσιάζονται με ακραίες μορφές, το 12% ότι είναι το ίδιο

σημαντικές με τις ανδρικές μορφές, το 12% ότι παρουσιάζουν τα προτερήματα και τα ελαττώματα της γυναικείας, και τέλος το 12% των δασκάλων απάντησε ότι οι γυναικείες μορφές είναι σημαντικές, προκαλούν το θαυμασμό και είναι αγαπητές στα παιδιά.

Απαντήσεις	Ποσοστά
1. Παρουσιάζονται με ακραίες μορφές	9%
2. Είναι εξίσου σημαντικές με τις ανδρικές μορφές	12%
3. Παρουσιάζουν τα προτερήματα και τα ελαττώματα της γυναίκας	12%
4. Είναι σημαντικές, προκαλούν το θαυμασμό και είναι αγαπητές στα παιδιά	12%
5. Δεν απάντησαν	27%
6. Δεν έδωσαν συγκεκριμένη απάντηση	12%

Ανάλυση αποτελεσμάτων - συμπεράσματα

Μέσα από την ανάλυση των αποτελεσμάτων διαπιστώθηκε ότι τα παιδιά στο νηπιαγωγείο προτιμούν κυρίως τα κλασσικά παραμύθια και τα παραμύθια με ζώα. Ακολουθούν τα λαϊκά και τα σύγχρονα παραμύθια, η μυθολογία και οι μύθοι του Αισώπου.

Σχετικά με την αφήγηση των λαϊκών παραμυθιών, βρέθηκε ότι οι νηπιαγωγοί αφηγούνται συχνότερα λαϊκά παραμύθια σε σχέση με τους / τις δασκάλους / ες, ίσως γιατί χρησιμοποιείται περισσότερο στο νηπιαγωγείο σε σχέση με το δημοτικό σχολείο, όπου το λαϊκό παραμύθι χρησιμοποιείται ευκαιριακά.

Ενώ στο νηπιαγωγείο το λαϊκό παραμύθι χρησιμοποιείται στα πλαίσια δραστηριοτήτων, υπάρχουν λιγότερα βιβλία με λαϊκά παραμύθια συγκριτικά με το δημοτικό σχολείο, όπου υπάρχουν περισσότερα, παρόλο που δεν χρησιμοποιούνται αρκετά συχνά στην εκπαιδευτική διαδικασία.

Αναφερόμενοι στην αξία του λαϊκού παραμυθιού, το μεγαλύτερο ποσοστό των νηπιαγωγών πιστεύει ότι τα λαϊκά παραμύθια διασώζουν τις παραδόσεις, τα ήθη και τα έθιμα και διαμορφώνουν αξίες και στάσεις ζωής, άποψη της οποίας το ποσοστό μειώνεται στις απαντήσεις των δασκάλων, που οι περισσότεροι πιστεύουν ότι τα λαϊκά παραμύθια εμπλουτίζουν τη φαντασία των παιδιών και ψυχαγωγούν, άποψη που υποστηρίζουν πολλοί λίγοι / ες νηπιαγωγοί. Ωστόσο, και οι νηπιαγωγοί και οι δάσκαλοι / ες πιστεύουν ότι τα λαϊκά παραμύθια διδάσκουν και βοηθούν στον εμπλουτισμό του λεξιλογίου και τη γλωσσική ανάπτυξη, άποψη που υποστηρίζουν περισσότερο οι δάσκαλοι / ες σε σχέση με τους / τις νηπιαγωγούς. Εξάλλου, οι δάσκαλοι / ες χρησιμοποιούν λαϊκά παραμύθια συνήθως στο μάθημα της γλώσσας.

Σχετικά με τους ήρωες / ηρώιδες που προτιμούν τα παιδιά, ένα μεγάλο ποσοστό των δασκάλων απάντησε ότι τα παιδιά προτιμούν τους βασιλιάδες, τις βασιλοπούλες, τις πριγκίπισσες, τα βασιλόπουλα, γεγονός που δείχνει ότι τα

παιδιά προτιμούν κυρίως πρόσωπα που διαθέτουν «δύναμη» και εξουσία γιατί θέλουν να νιώθουν ασφαλείς. Ένα αρκετά μεγάλο ποσοστό των δασκάλων απάντησε ότι τα παιδιά προτιμούν τις νεράιδες και τις μάγισσες, ίσως γιατί αρέσουν στα παιδιά πρόσωπα με μαγικές δυνάμεις και ικανότητες.

Αναφορικά με τις γυναικείες μορφές που προτιμούν τα παιδιά, και οι νηπιαγωγοί και οι δάσκαλοι/ες, σε μικρότερο όμως ποσοστό απάντησαν ότι τα παιδιά προτιμούν τις πριγκίπισσες, τις βασιλοπούλες, τις βασίλισσες. Ακολουθούν οι νεράιδες, οι καλές μάγισσες και η μητέρα, πρόσωπο που αναφέρεται με μικρότερο ποσοστό στις απαντήσεις των δασκάλων.

Στην ερώτηση των νηπιαγωγών σχετικά με τη γνώμη τους για τα λαϊκά παραμύθια που περιέχουν γυναικείες μορφές, απάντησαν κυρίως ότι τα συγκεκριμένα παραμύθια είναι αγαπητά στα παιδιά, αφού σ' αυτή την ηλικία αρέσκονται να ακούν παραμύθια με πρίγκιπες, βασιλοπούλες, νεράιδες, μάγισσες, γοργόνες. Επίσης, είναι πιο οικεία και κατανοητά στα παιδιά, μεταφέρουν μηνύματα και παρουσιάζουν το ρόλο και τη θέση της γυναίκας στην κοινωνία της εκάστοτε εποχής. Τέλος, στην ερώτηση των δασκάλων σχετικά με τις γυναικείες μορφές των λαϊκών παραμυθιών, οι περισσότεροι/ες δεν απάντησαν ή δεν έδωσαν συγκεκριμένες απαντήσεις. Όσοι απάντησαν, πιστεύουν ότι οι γυναικείες μορφές είναι εξίσου σημαντικές με τις ανδρικές, προκαλούν τον θαυμασμό, είναι αγαπητές στα παιδιά, προβάλλουν τα ελαττώματα και τα προτερήματα της γυναίκας, παρουσιάζονται όμως με ακραίες μορφές.

Γενικά, συμπεραίνουμε ότι οι νηπιαγωγοί αφηγούνται λαϊκά παραμύθια, ωστόσο δεν υπάρχουν πολλά βιβλία στη γωνιά της βιβλιοθήκης, ίσως γιατί τα παιδιά προτιμούν περισσότερο τα κλασσικά παραμύθια. Στο δημοτικό σχολείο, παρόλο που υπάρχουν συλλογές με λαϊκά παραμύθια η αφήγηση γίνεται ευκαιριακά και συνήθως στα πλαίσια κάποιου μαθήματος.

Όσον αφορά τους ήρωες και τις ηρωίδες των λαϊκών παραμυθιών, τα παιδιά προτιμούν περισσότερο τους πρίγκιπες, τους βασιλιάδες, τις πριγκίπισσες, τις νεράιδες, τις μάγισσες, πρόσωπα που διαθέτουν, όπως προαναφέραμε, ομορφιά, δύναμη, εξουσία και μαγικές δυνάμεις.

Οι νηπιαγωγοί και οι δάσκαλοι/ ες συμφωνούν ότι μέσα από τα λαϊκά παραμύθια τα παιδιά γνωρίζουν τις παραδόσεις, τα ήθη και τα έθιμα του λαού και του τόπου μας και καλλιεργείται η φαντασία τους. Τέλος, οι δάσκαλοι/ ες προτείνουν ότι πρέπει τα λαϊκά παραμύθια να εντάσσονται στην εκπαιδευτική διαδικασία και να περιέχονται περισσότερο στο ανθολόγιο, αν δεν μπορεί να υπάρξει κάποιο ξεχωριστό βιβλίο.

Γενικά συμπεράσματα

Μέσα από την έρευνα που διεξήχθη, διαπιστώθηκε ότι τα παιδιά εξακολουθούν να ακούν λαϊκά παραμύθια στο σπίτι κυρίως από τη γιαγιά και τη μητέρα τους, και προτιμούν περισσότερο το λαϊκό παραμύθι σε σχέση με το έντεχνο.

Τόσο η πλειοψηφία των αγοριών όσο και η πλειοψηφία των κοριτσιών προτιμάει αντίστοιχα παραμύθια με ήρωα άνδρα και παραμύθια με γυναίκα ηρώιδα. Υπάρχει βέβαια κι ένα μικρό ποσοστό κοριτσιών που προτιμάει παραμύθια με ήρωα άνδρα και ένα επίσης μικρό ποσοστό αγοριών, στη Β' τάξη μόνο, που προτιμάει παραμύθια με γυναίκα ηρώιδα.

Ακόμα, οι νηπιαγωγοί αφηγούνται πιο συχνά λαϊκά παραμύθια συγκριτικά με τους/ τις δασκάλους/ ες, γεγονός που δείχνει ότι το λαϊκό παραμύθι χρησιμοποιείται περισσότερο στο νηπιαγωγείο από ότι στο δημοτικό σχολείο, πιθανόν γιατί το παραμύθι χρησιμοποιείται περιστασιακά και συνήθως στα πλαίσια κάποιου μαθήματος.

Για να «λειτουργήσει» όμως το παραμύθι θα πρέπει να αποτελέσει ελεύθερη σχολική δραστηριότητα, ενταγμένη είτε στα προγράμματα Δημιουργικής Απασχόλησης είτε στην ενότητα Αισθητικής Αγωγής, αφού το παραμύθι ως είδος παιδικής λογοτεχνίας ανήκει στην Αισθητική Αγωγή και έτσι θα πρέπει αν αντιμετωπίζεται από τους εκπαιδευτικούς¹¹⁸.

Επιπλέον, θα μπορούσε να γίνει ανανέωση του υλικού στις βιβλιοθήκες των νηπιαγωγείων και των δημοτικών σχολείων με προσεκτική επιλογή των βιβλίων που θα περιέχουν λαϊκά παραμύθια.

Σύμφωνα με τις απαντήσεις των δασκάλων το Ανθολόγιο θα μπορούσε να περιέχει περισσότερα λαϊκά παραμύθια, αν δεν μπορεί να εκδοθεί κάποιο ξεχωριστό βιβλίο.

---

¹¹⁸ Β. Δ. Αναγνωστόπουλος, Τέχνη και τεχνική του παραμυθιού, εκδ. Καστανιώτη, Αθήνα 2002, σελ. 230

Με τις προσπάθειες όλων μπορούμε να αξιοποιήσουμε το παραμύθι στην εκπαίδευση, καθώς μέσα από αυτό τα παιδιά θα γνωρίσουν καλύτερα τον εαυτό τους και τον κόσμο που τους περιβάλλει και θα μπορέσουν να αντιμετωπίσουν οποιοδήποτε πρόβλημα παρουσιαστεί. Ας μη τους στερήσουμε, λοιπόν, τη δυνατότητα αυτή που τους παρέχει το παραμύθι!

ΕΠΙΛΟΓΟΣ

Μέσα από τις σελίδες της εργασίας μου, περιπλανηθήκαμε στα μονοπάτια της μαγείας και του ονείρου που μας προσφέρει το παραμύθι. Παίρνοντας δύναμη από τους ήρωες και τις ηρωίδες των λαϊκών παραμυθιών που αγωνίζονται και τελικά αποκτούν αυτό που επιθυμούν, επιστρέφουμε στην πραγματικότητα των καιρών μας, όπου πρέπει να «δίνουμε συνεχώς τις προσωπικές μας μάχες» για να υλοποιήσουμε τους στόχους μας.

Εξάλλου, «έζησαν εκείνοι καλά, κι εμείς θα ζήσουμε καλύτερα». Τουλάχιστον αυτό ελπίζουμε!!!

ΤΕΛΟΣ

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- 1) Αναγνωστόπουλος Β.Δ., *Θέματα Παιδικής Λογοτεχνίας- Α' Ανιχνεύσεις*, εκδ. Καστανιώτη, Αθήνα 1987.
- 2) Αναγνωστόπουλος Β.Δ., *Τάσεις και εξελίξεις της παιδικής λογοτεχνίας στη δεκαετία 1970-80*, εκδόσεις των φίλων, Αθήνα 1988.
- 3) Αναγνωστόπουλος Β.Δ., *Η ελληνική παιδική λογοτεχνία κατά την μεταπολεμική περίοδο (1945-1958)*, εκδ. Καστανιώτη, Αθήνα 1991.
- 4) Αναγνωστόπουλος Β.Δ.- Λιάπης Κ. (επιμέλεια), *Λαϊκό παραμύθι και παραμυθάδες στην Ελλάδα*, εκδ. Καστανιώτη, Αθήνα 1995.
- 5) Αναγνωστόπουλος Β.Δ., *Λαϊκά παραμύθια για μικρά παιδιά*, εκδ. Καστανιώτη, Αθήνα 1997.
- 6) Αναγνωστόπουλος Β.Δ. (επιμέλεια), *Λαϊκή παράδοση και παιδί*, εκδ. Καστανιώτη, Αθήνα 1999.
- 7) Αναγνωστόπουλος Β.Δ.(επιμέλεια), *Λαϊκή παράδοση και σχολείο*, εκδ. Καστανιώτη, Αθήνα 1999.
- 8) Αναγνωστόπουλος Β.Δ., *Τέχνη και τεχνική του παραμυθιού*, εκδ. Καστανιώτη, Αθήνα 2002.
- 9) Αυδίκος Ε., *Το λαϊκό παραμύθι- θεωρητικές προσεγγίσεις*, εκδ. Οδυσσέας, Αθήνα 1994.
- 10) Αυδίκος Ε. (επιμέλεια), *Από το παραμύθι στα κόμικς, Παράδοση και νεοτερικότητα*, εκδ. Οδυσσέας, Αθήνα 1996.
- 11) Δαμιανού Μ.Δ., *Παραμύθια της Χίου*, Ομήρειο Πνευματικό Κέντρο Δήμου Χίου, Χίος 1994.
- 12) Δελώνης Α., *Ελληνική παιδική λογοτεχνία*, εκδ. Ηράκλειτος, Αθήνα 1986.
- 13) Δελώνης Α., *Βασικές γνώσεις για το παιδικό και νεανικό βιβλίο*, εκδ. Σύγχρονο σχολείο, Αθήνα 1991.
- 14) Περιοδικό «Διαδρομές», Τ.3/1986
- 15) Περιοδικό «Διαδρομές», Τ.9/1988.

- 16) Περιοδικό Επιθεώρηση παιδική λογοτεχνίας, αφιέρωμα: *Το παραμύθι και οι παραμυθιάδες*, τομ.3, εκδ. Καστανιώτη, Αθήνα 1988.
- 17) Ζαν Ζ., *Η δύναμη των παραμυθιών*, μτφ. Μ. Τζαφεροπούλου, εκδ. Καστανιώτη, Αθήνα 1996.
- 18) Κανατσούλη Δ.Μ., *Πρόσωπα γυναικών σε παιδικά λογοτεχνήματα, Όψεις και απόψεις*, εκδ. Πατάκη, Αθήνα 1997.
- 19) Καπλάνογλου Μ., *Παραμύθι και αφήγηση στην Ελλάδα: Μία παλιά τέχνη σε μία νέα εποχή*, εκδ. Πατάκη, Αθήνα 2002.
- 20) Κοντολέων Μ., *Απόψεις για την παιδική λογοτεχνία*, εκδ. Πατάκη, Αθήνα 1988
- 21) Κόσμος, *Μεγάλη εγκυκλοπαίδεια*, τομ.21, εκδ. Κοντέου - Νάστου, Αθήνα-Θεσσαλονίκη 1991.
- 22) Λουκάτος Δ., *Εισαγωγή στην ελληνική λαογραφία*, Μορφωτικό ίδρυμα Εθνικής Τραπέζης, Αθήνα 1978.
- 23) Μέγας Γ.Α., *Ελληνικά παραμύθια*, εκδ. Κολλάρος, Αθήνα 1927.
- 24) *Μεγάλη Σοβιετική Εγκυκλοπαίδεια*, τομ.22,32 , Εκδοτική Εταιρεία «Ακάδημος» Α.Ε., Αθήνα 1980-81.
- 25) Μερακλής Μ.Γ., *Τα παραμύθια μας*, εκδ. Κωνσταντινίδη, Θεσσαλονίκη 1973.
- 26) Μερακλής Μ.Γ., *Τι είναι λαϊκή λογοτεχνία*, εκδ. Σύγχρονη Εποχή, Αθήνα 1988.
- 27) Μερακλής Μ.Γ., *Λαϊκή Τέχνη (ελληνική λαογραφία)*, τομ. Γ., εκδ. Οδυσσέας, Αθήνα 1992.
- 28) Μερακλής Μ.Γ., *Έντεχνος λαϊκός λόγος, Κείμενα και κριτική νεοελληνικού λόγου*, εκδ. Καρδαμίτσα, Αθήνα 1993.
- 29) Μερακλής Μ.Γ., *Το λαϊκό παραμύθι- Κείμενα παραμυθολογίας*, εκδ. Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα 1999.
- 30) Μητσιάδη Ε. (επιμέλεια), *Ο παππούς και η γιαγιά λένε ωραία παραμύθια*, Δημοτική βιβλιοθήκη- Πνευματικό Κέντρο, Καρδίτσα 2000.
- 31) Μπέτελχαιμ Μπρ., *Η γοητεία των παραμυθιών, μια ψυχαναλυτική προσέγγιση*, μτφ. Ελένη Αστερίου, εκδ. Γλάρος, Αθήνα 1995.

- 32) Πατάκου - Λάγου Α., *Η γυναίκα στο ελληνικό λαϊκό παραμύθι*, εκδ. Καλλέντη, Αθήνα 1994.
- 33) Παπανικολάου Ρ.- Τσιλιμένη Τ., *Η παιδική λογοτεχνία στο νηπιαγωγείο*, εκδ. Καστανιώτη, Αθήνα 2002.
- 34) Παπατρέχας Η.Γ., *Ακαρνανικά παραμύθια*, εκδ. Πατάκη, Αθήνα 1986.
- 35) Πάπυρος Λαρούς Μπριτάνικα, τομ.18,37,45, εκδ. Πάπυρος, Αθήνα 1990.
- 36) Πέτροβιτς - Ανδρουτσοπούλου Λ., *Τρεις φορές κι έναν καιρό σε έναν πλανήτη μακρινό*, εκδ. Πατάκη, Αθήνα 1996.
- 37) Σακελλαρίου Χάρης, *Το παραμύθι χτες και σήμερα: Η ψυχοπαιδαγωγική και κοινωνική λειτουργία του*, εκδ. Πατάκη, Αθήνα 1995.
- 38) Σπυροπούλου – Παπαδημητρίου Ζ., *Παραμύθια της Πελοποννήσου*, εκδ. Πατάκη, Αθήνα 1988.
- 39) Υδρία, *Μεγάλη γενική εγκυκλοπαίδεια*, τομ.43, Εταιρεία Ελληνικών Εκδόσεων Α.Ε., Αθήνα 1987.
- 40) Johann Georg von Hahn, *Ελληνικά παραμύθια*, εκδ. Όπερα, Αθήνα 1991.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

«Η βασιλοπούλα που ήταν κρυμμένη κάτω από τη γη»*

Μια φορά κι έναν καιρό ήταν ένας βασιλιάς που είχε τρεις γιους και πολλά πλούτη, που πριν πεθάνει τα μοίρασε στους γιους του. Οι δυο μεγαλύτεροι έζησαν άσωτα, σπατάλησαν τους θησαυρούς του πατέρα τους ώσπου δεν έμεινε τίποτα και κατάντησαν ζητιάνοι. Ο μικρότερος, όμως, νοικοκυρεύτηκε με το μερίδιό του, παντρεύτηκε κι η γυναίκα του του έκανε μια πεντάμορφη κόρη. Σαν μεγάλωσε η κόρη, αυτός της έχτισε κάτω από τη γη ένα μεγάλο παλάτι. Έπειτα κλείδωσε την κόρη του εκεί μέσα κι έστειλε σ' όλο τον κόσμο αγγελιοφόρους να διαλαλήσουν πως όποιος έβρισκε τη βασιλοπούλα θα την έπαιρνε γυναίκα του. Αν όμως δεν την έβρισκε, θα πέθαινε.

Αφού βρήκαν πολλοί το θάνατο, σκέφτηκε να δοκιμάσει κι ένα παλικάρι που η εξυπνάδα του ήταν μεγάλη όσο κι η ομορφιά του. Πήγε λοιπόν σ' ένα τσοπάνη και τον παρακάλεσε να τον βάλει σε μια χρυσόμαλλη προβιά κι έτσι μεταμφιεσμένο να τον πάει στο βασιλιά. Ο τσοπάνης δέχτηκε, πήρε μια προβιά με χρυσό μαλλί, έκρυψε μέσα το παλικάρι, πρόσθεσε φαί και ποτό και πήγε στο βασιλιά.

Σαν είδε αυτός το χρυσό αρνί, ρώτησε τον τσοπάνη: «Το πουλάς;». Ο τσοπάνης απάντησε: «Όχι, βασιλιά, δεν το πουλάω. Αν όμως σ' αρέσει, μετά χαράς να σ' εξυπηρετήσω και να στο δανείσω για τρεις μέρες χωρίς ανταμοιβή. Μετά όμως το θέλω πίσω».

Ο βασιλιάς υποσχέθηκε να το επιστρέψει και ξεκίνησε να πάει το αρνί στην κόρη του. Πήγε στο παλάτι του και όταν έφτασε έξω από μια πόρτα φώναξε: «Ανοίξτε, τάρταρα, μάρταρα της γης!». Τότε η πόρτα άνοιξε μόνη της, κι αφού πέρασαν πολλά δωμάτια έφτασαν έξω από μια δεύτερη πόρτα. Ο βασιλιάς ξαναφώναξε: «Ανοίξτε, τάρταρα, μάρταρα της γης!». Τότε η πόρτα

---

* Johann Georg von Hahn, Ελληνικά Παραμύθια, εκδ: Όπερα, Αθήνα 1991, σελ. 76 – 79

άνοιξε μόνη της κι ο βασιλιάς με τα' αρνί μπήκαν στην κάμαρα της πριγκίπισσας, που το πάτωμα, οι τοίχοι και το ταβάνι ήταν από ατόφιο ασήμι! Ο βασιλιάς καλημέρισε τη βασιλοπούλα, την έδωσε το αρνί κι έφυγε.

Τη νύχτα ο νέος έβγαλε την προβιά. Και σαν είδε η βασιλοπούλα πως ήταν τόσο όμορφος, τον ερωτεύτηκε και τον ρώτησε: «Γιατί χώθηκες στην προβιά κι ήρθες εδώ?». Αυτός αποκρίθηκε: «Σαν είδα πως τόσοι και τόσοι δεν μπόρεσαν να σε βρουν κι έχασαν τη ζωή τους, σοφίστηκα αυτό το κόλπο για να έρθω κοντά σου». Τότε η βασιλοπούλα φώναξε: «Αχ, αυτό καλά το κατάφερες. Αλλά να ξέρεις πως δεν κέρδισες ακόμα το στοίχημα. Γιατί ο πατέρας μου θα μας μεταμορφώσει μαζί με τις δούλες μου σε πάπιες και θα σε ρωτήσει: ποια απ' αυτές τις πάπιες είναι η πριγκίπισσα; εγώ όμως τότε θα γυρίσω το λαιμό μου και θα καθαρίσω με το ράμφος τις φτερούγες μου, για να μ' αναγνωρίσεις».

Αφού έμειναν μαζί τρεις μέρες ξανάρθε στο βασιλιά ο τσοπάνης και ζήτησε πίσω το αρνί του.

Ο βασιλιάς πήγε στην κόρη του για να το πάρει. Αυτή έκανε πως λυπήθηκε πολύ, γιατί έπαιζε πολύ όμορφα με τα' αρνάκι. Αλλά ο βασιλιάς της είπε: «Δεν μπορώ να στ' αφήσω γιατί είναι δανεικό». Το πήρε λοιπόν και το ξανάδωσε στον τσοπάνη.

Τότε το παλικάρι πέταξε την προβιά, πήγε στο βασιλιά και του είπε: «Βασιλιά, εγώ θα βρω την κόρη σου». Σαν είδε ο βασιλιάς το όμορφο παλικάρι, του είπε: «Κρίμα τα νιάτα σο, καλό μου παιδί. Αυτή η απόφαση στοίχισε τη ζωή σε πολλούς και θα σημαίνει και τον δικό σου το θάνατο». «Επιμένω, βασιλιά. Ή θα βρω τη βασιλοπούλα ή θα χάσω το κεφάλι μου».

Τότε ο βασιλιάς μπήκε μπροστά και το παλικάρι τον ακολούθησε, ώσπου έφτασαν μπροστά στη μεγάλη πόρτα. Τότε το παλικάρι είπε στο βασιλιά: «Πες τρεις λέξεις για ν' ανοίξει». Κι ο βασιλιάς είπε: «Ποιες είναι αυτές οι λέξεις; Μήπως: κλειδαριά, κλειδαριά, κλειδαριά;». «Όχι», απάντησε το παλικάρι, «να πεις: Ανοίξτε, τάρταρα, μάρταρα της γης!».

Σαν το έκανε αυτό ο βασιλιάς, η πόρτα άνοιξε και μπήκαν μέσα. Απ' το κακό του ο βασιλιάς δάγκωνε το μουστάκι του. Έφτασαν έπειτα μπροστά στη

δεύτερη πόρτα κι έγινε όπως με την πρώτη. Μπήκαν μέσα και βρήκαν τη βασιλοπούλα.

Τότε ο βασιλιάς είπε: «Καλά, την πριγκίπισσα τη βρήκες. Τώρα όμως θα τη μεταμορφώσω μαζί με τις δούλες της σε πάπιες, κι αν μαντέψεις ποια απ' αυτές είναι η κόρη μου, θα την πάρεις γυναίκα σου». Και στη στιγμή ο βασιλιάς μεταμόρφωσε όλα τα κορίτσια σε πάπιες, τις έδειξε στο παλικάρι και του είπε: «Δείξε μου τώρα ποια είναι η κόρη μου». Τότε η βασιλοπούλα καθάρισε με το ράμφος της τις φτερούγες της, όπως είχαν κανονίσει, και το παλικάρι είπε: «Αυτή που καθαρίζει τις φτερούγες της είναι η βασιλοπούλα». Τότε ο βασιλιάς δεν μπορούσε να κάνει αλλιώς, έδωσε την κόρη του στο παλικάρι κι έζησαν αυτοί καλά κι εμείς καλύτερα.

«Το ταξίδι του απείρου» *

Στο μικρό πλανήτη, για πολύ καιρό, η ζωή κυλούσε παραδεισένια. Οι κάτοικοί του ήταν όλοι ευτυχισμένοι και χαρούμενοι κι είχαν ξεχάσει ολότελα έγνοια και λύπη τι θα πει.

Ώσπου κάποτε, κάτι άρχισε αν τους βασανίζει. Ήθελαν να μάθουν, με κάθε τρόπο, ποια είναι η αρχή και ποιο το τέλος του ουρανού!

Μελετούσαν τα άστρα, ξενυχτούσαν πάνω στα βιβλία σοφών, μα άδικα πήγαιναν οι κόποι και τα ξενύχτια τους.

Μια μέρα λοιπόν, εφτά γενναίοι αστροναύτες αποφάσισαν να μπουν στο πιο τρανό διαστημόπλοιο της Αμυαλίας και να πάνε να βρουν εκείνοι την αρχή και το τέλος τ' ουρανού.

Οι ετοιμασίες κράτησαν μέρες και μέρες. Και σαν έγιναν όλα όπως έπρεπε, φόρεσαν και οι εφτά τις αστροναυτικές τους στολές. Καθώς όμως ανέβαιναν στο διαστημόπλοιο είδαν από μακριά να έρχεται τρέχοντας ένα παιδί.

- Να ο Εξυπνούλης! είπε ο κυβερνήτης που τον γνώριζε. Τι να θέλει άραγε; Το παιδί έφτασε κοντά και φώναξε λαχανιασμένο:
- Σας παρακαλώ πολύ, με παίρνεται και εμένα μαζί σας;
- Μα πώς να έρθεις μαζί μας, απόρησε ο κυβερνήτης. Ένα τόσο μικρό παιδί! Οι γονείς σου το ξέρουν; Σ' αφήνουν;
- Και βέβαια το ξέρουν. Τους ρώτησα και μ' αφήνουν. Οι γονείς μου είναι θαρραλέοι. Έπειτα τα διαστημόπλοια στην Αμυαλία, εδώ και πολύ καιρό, όπως ξέρετε, δεν χαλούν ποτέ! Τι να φοβηθούν λοιπόν; Γιατί να μη μ' αφήσουν;
- Ο κυβερνήτης δίσταζε... Ο Εξυπνούλης όμως επέμεινε και φάνηκε να πείθει τον κυβερνήτη και γυρίζοντας στους αστροναύτες, πρόσταξε:
- Φέρτε του μια στολή! Το πιο μικρό νούμερο που έχουμε.

---

* Λότη Πέτροβιτς – Ανδρουτσοπούλου. Τρεις φορές κι έναν καιρό σ' έναν πλανήτη μακρινό, εκδ: Πατάκη, Αθήνα 1996, Σελ. 39 - 48

– Γιούπιιιιιι!... ξεφώνησε ο Εξυπνούλης κι άρχισε να χοροπηδάει από τη χαρά του.

– Θα σε πάρουμε, μόνο αν κάθεσαι φρόνιμος και δεν κάνεις φασαρία, μίλησε κάπως αυστηρά τώρα ο κυβερνήτης.

Ο Εξυπνούλης σταμάτησε αμέσως τις φωνές. Φόρεσε γρήγορα τη στολή που του έφεραν και κάθισε σοβαρός σοβαρός κοντά σ' ένα παράθυρο, για να βλέπει έξω. Το διαστημόπλοιο ξεκίνησε αμέσως.

Οι επτά αστροναύτες και το παιδί ταξίδεψαν πολύ καιρό. Ωστόσο, η αρχή και το τέλος δε βρισκόταν. Και το διαστημόπλοιο πήγαινε, πήγαινε, και η πορεία του ήταν ατελείωτη...

Πέρασε κι άλλος καιρός και οι αστροναύτες άρχισαν κάποτε να νοσταλγούν την Αμναλία. Ήθελαν το σπίτι τους, τη ζεστασιά τους, τους δικούς τους... Μα πως να γυρίσουν δίχως λύση;

Νοσταλγούσε κι ο Εξυπνούλης τον πατέρα και τη μητέρα του, τους φίλους του – τον Τρυφερούλη και τον Μιζερούλη, τον κήπο του, τη γειτονιά, το σχολείο...

Κάποια φορά, ο αστροναύτης που οδηγούσε το διαστημόπλοιο άρχισε να φωνάζει:

– Κοιτάξτε τούτα τ' άστρα τα χρωματιστά! Προσέξτε τα καλά! Από εδώ είμαι σίγουρος ότι ξαναπεράσαμε!

Όλοι έτρεξαν στα παράθυρα.

– Ναι, ναι, συμφώνησαν. Τα έχουμε ξαναδεί!

Και τότε διαπίστωσαν κάτι πολύ περίεργο. Το διαστημόπλοιο θαρρείς κι ακολουθούσε μοναχό του μιαν αλλόκοτη διαδρομή.

Ο κυβερνήτης προσπάθησε να κρατήσει σταθερή την πορεία μα δεν τα κατάφερε... Το διαστημόπλοιο συνέχιζε να διαγράφει τις τεράστιες στροφές του.

Άδικα προσπαθούσαν να καταλάβουν οι αστροναύτες τι διαδρομή ήταν αυτή και τι να σήμαιναν άραγε αυτά τα γυρίσματα. Κανείς δεν έβρισκε μιαν απάντηση.

– Εφτά άνθρωποι και να μην μπορούμε να καταλάβουμε! Απελπίστηκε ο κυβερνήτης.

- Οχτώ είμαστε, κυβερνήτη μου, πετάχτηκε παραπονεμένος ο εξυπνούλης, που δεν τον είχαν μετρήσει.
- Οχτώ; είπε εκείνος. Οχτώ; ξανάπε και στάθηκε σκεπτικός. Οχτώ... οχτώ... αυτό είναι!

Κι αρπάζοντας χαρούμενος το παιδί, το σήκωσε ψηλά και του έσκασε ένα φιλί-στο μάγουλο. Έπειτα γύρισε στους άλλους που κοιτούσαν απορημένοι κι εξήγησε:

- Με τούτα τα γυρίσματα, το διαστημόπλοιά μας γράφει ένα οχτώ! Ένα τεράστιο οχτώ!
- Ναι, ναι! Σωστά! Δίκιο έχει ο κυβερνήτης! Φώναζαν οι έξι. Το βρήκαμε! Το βρήκαμε!
- Ο έβδομος όμως δεν ενθουσιάστηκε.
- Τίποτα δεν βρήκαμε, έκανε μ' απογοήτευση. Δεν ξέρουμε ακόμη τίποτα για την άκρη τα' ουρανού. Αυτό το οχτώ, τι σημαίνει;

Αλήθεια, τι να σήμαινε; Ο κυβερνήτης δεν ήξερε τι να απαντήσει... Κι όλοι ξανάπεσαν σε βαθιά συλλογή για ώρες και ώρες. Κι όσο κι αν βασάνιζαν το μυαλό τους, απάντηση δεν έβρισκαν.

Ωσπου από την σκέψη την πολλή κουράστηκαν και ξάπλωσαν. Ξάπλωσε και ο Εξυπνούλης και σκέφτηκε: «Οχτώ άνθρωποι ξαπλωμένοι συλλογίζονται το ίδιο πράγμα!». Όμως τότε, μια σκέψη άστραψε άξαφνα στο μυαλό του.

- Σηκωθείτε! φώναξε. Σηκωθείτε! το βρήκα! Το σχήμα που γράφει το διαστημόπλοιο είναι ένα οχτώ ξαπλωμένο δηλαδή έτσι!

Και με το μολυβάκι που είχε πάντα στην τσέπη σχημάτισε ένα οχτώ να κοιμάται!

- Τούτο το σχήμα έμαθα στο σχολείο μου πως είναι το σχήμα του απείρου! Να, λοιπόν, τι σημαίνει η διαδρομή μας. Σημαίνει άπειρο, δηλαδή εκείνο που δεν έχει αρχή και που ποτέ δεν τελειώνει. Αυτή πρέπει να είναι η λύση που ζητάμε. Βρήκαμε και την αρχή και το τέλος του ουρανού: Είναι το άπειρο!
- Το άπειρο! Σωστά! Φώναξε ο κυβερνήτης. Είναι το άπειρο!
- Μπράβο! Μπράβο! Φώναζαν ενθουσιασμένοι και οι άλλοι αστροναύτες.
- Ευτυχώς που σε πήραμε, είπε συγκινημένος ο κυβερνήτης, χαϊδεύοντάς του τα μαλλιά. Είχαν δίκιο οι γονείς σου!

Και γεμάτος χαρά, πρόσταξε να πατήσουν τα κουμπιά της επιστροφής.

Σαν έφτασαν στην Αμυαλία, λαμπρή υποδοχή τους περίμενε. Οι μουσικές έπαιζαν στους δρόμους κι ο κόσμος τους καλωσόριζε με χαρά.

Όταν κόπασαν οι ζητωκραυγές, οι γεροντότεροι της Αμυαλίας ρώτησαν:

- Λοιπόν; Ποια είναι η αρχή του ουρανού;*
- Το άπειρο! είπαν μ' ένα στόμα οι αστροναύτες.*
- Και το τέλος του ουρανού;*
- Το άπειρο! ξανάπαν οι αστροναύτες.*

Ο κόσμος τώρα χειροκροτούσε με περισσότερο ενθουσιασμό. Και στο λαιμό του κυβερνήτη πέρασαν ένα αστραφτερό μετάλλιο. Ο κυβερνήτης όμως το έβγαλε και το πέρασε στο λαιμό του Εξυπνούλη.

- Το παιδί βρήκε τη λύση, είπε με φωνή σοβαρή. Χωρίς τον Εξυπνούλη, απάντηση δε θα είχαμε φέρει από το ταξίδι μας.*

Έτσι, λοιπόν, οι άνθρωποι ησύχασαν. Βρήκαν την άκρη του ουρανού και λύθηκε η απορία. Ξένοιαστα πια κοιμήθηκαν και γλίτωσαν την αϋπνία.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ
ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ

004000069589